

fred og frihet

Tidsskrift for Internasjonal kvinneliga for fred og frihet (IKFF). 78. årgang, nr. 2/2018

**NATO OG
MOTSTAND**

Ellen Elster

**ATOMVÅPEN:
IKKESPREDNING
OG FORBUD**

Eva Fidjestøl

**NEI TIL ATOMVÅPEN
NEI TIL ATOMKRAFT**

Fride Eeg-Henriksen

INNHOOLD

TEMA: NATO OG ATOMVÅPEN

02	Innhold	20	Militæret - en miljøversting
03	Mobilisering mot stor NATO-øvelse	22	Ordførere for fred
04	Leder: Landsmøte 2018	23	Fra innsiden av den norske ammunisjonsindustrien
06	NATO og motstand: Noen historiske glimt	24	Møte om norsk atomberedskap
12	Atomvåpen: Ikkespredning og forbud	25	Russerhets og krigshissing - hvorfor?
16	Et nei til atomkraft er et nei til atomvåpen	26	Nytt fra WILPF internasjonalt
19	Hva med det norske atomavfallet?	27	Lokalavdelinger og kontakter

KONTINGENTEN 2018

Vi minner om kontingenten for 2018! Penger inn gir mulighet for aktivitet. Årets landsmøte har laget et ambisiøst program (se lederartikkel s. 4-5). Kontingenten per år er 500, 300 eller 200 kroner, velg selv det som passer. Vi setter også stor pris på pengegaver. Gaver over 500 kr kan trekkes fra på skatten.

Husk å oppgi navn og hva betalingen gjelder. Betaler du kontingent for flere år, er det lurt å oppgi hvilke år det gjelder. Kontonummeret er: 12546253048.

FRED OG FRIHET

fred og frihet utgis av IKFF / WILPF Norge
Internasjonal kvinneliga for fred og frihet

Redaksjon for #2/2018:
Ellen Elster og Eva Fidjestøl

Layout: Camilla Hansen
Trykk: Bedriftstrykkeriet A/S

Forside- og baksidebilde: Shutterstock.com

fred og frihet er også å finne på www.ikff.no

KONTAKT

IKFF / WILPF Norge
Møllergata 12
0179 Oslo
Epost: ikff@ikff.no
Nettside: www.ikff.no

Organisasjonsnummer: 983 794 815
Kontonummer: 1254 62 53048

Alle bilder er publisert i henhold til
lov om opphavsrett. Av plasshensyn er
noen av artiklene forkortet av redaksjonen.

fred og frihet 2/2018

Dette nummeret handler om atomvåpen, atomkraft, problemavfall fra sivil og militær atomindustri, NATO, bygging av fiendebilde og om militæret som miljøverster. Mange og store problemer som henger sammen og som det haster å gjøre noe med. På det neste store toppmøte i NATO i Brussel 11. og 12. juli 2018 kommer vi til å bli lovet trygghet og sikkerhet. Men det er ikke kriger i andre land, raketter, atomvåpen og store NATO-øvelser vi trenger. Vi trenger rein mat, luft, hav og jord og et klima mennesker, dyr og planter kan overleve i.

For å delta i den politiske debatten som snart må komme - om alt dette, trenger vi kunnskap.

Rapportene om Norges deltagelse i krigene i Afghanistan og Libya anbefales. Vi håper også at de følgende artiklene gir et godt grunnlag for å påvirke den norske regjeringens syn på atomvåpen. Så oppfordrer vi dere til å følge med på hva som skjer på NATO toppmøtet i Brussel og NATO øvelsen i Norge – kanskje noen kan delta på NGO arrangement i den forbindelse. Dette nummeret av fred og frihet kan egne seg til bruk i studiegrupper og til oppgaveskriving i videregående skole.

Eva Fidjestøl

Mobilisering mot STOR NATO-ØVELSE I NORGE

15. oktober - 7. november

Norge ut av NATO, Stopp NATO og Stopp militariseringa og Ingen amerikanske baser på Værnes mobiliserer mot den gigantiske NATO-øvelsen Trident Juncture 18 som er under forberedelse. 15. oktober til 7. november skal minst 40.000 soldater øve i Midt-Norge på et tenkt angrep fra Russland. Blant deltakerne er partnerlandene Sverige og Finland. Dette vil øke spenningen i Norden. Det er en klar forbindelse mellom NATO-øvelsen og utstasjoneringen av US Marines på Værnes og i Troms og amerikanske fly på Rygge.

Dette var blant temaene på et åpent møte på Litteraturhuset rett etter påske. Møtet ble arrangert av *Norge ut av NATO, Stopp NATO og WILPF Norge avdeling Oslo og omland*. Lokalet var tettepakket, med representanter fra forskjellige fredsorganisasjoner i hele landet. Fagbevegelsen ga sin tilslutning til aksjonen og til kampen mot NATO.

En aksjonsgruppe for Oslo og omegn ble dannet på møtet med forbindelse til andre aksjonsgrupper an

dre steder i landet. Aksjonen mot Trident Juncture 18 har som siktemål å få fram i lyset alle sider ved økt integrasjon i USAs og NATOs militærstrategi: Norge som et oppmarsjrområde for atomvåpenbasert militarisering.

Jon Hellesnes, forfatter og filosof, var hovedinnleder. Han var opptatt av den norske serviliteten overfor USA og NATO, som han mente var farlig. Norge er kommet nærmere en ny kald krig, mente han. Vi har latt det skure og gå alt for lenge. Norge er blitt en NATO-base for etterretning overfor Russland. Han viste til de nye amerikanske installasjonene, og etterretningsstasjoner i Vardø og utenfor Hønefoss som har vært i landet lenge. Det innebærer at Norge igjen kan bli et krigsteater. Og

hvorfor reageres det ikke høylytt, lurte han på. Det er ingen debatt på Stortinget, og i media legger en seg på defflate for denne strategien.

Ellen Elster

**STOPP
NATOS
KOMMENDE
KRIGS-
ØVELSE
I NORGE!**

LEDER:

Godt landsmøte 2018

Landsmøtet 2018 ble holdt på Hamar, 17.-18. mars med ca. 30 deltakere. Avdelingen i Hedmark og Oppland var vertskap og ansvarlig for flott planlegging og gjennomføring.

IKFF fortsetter praksisen fra 2017 med en tredelt ledelse i motsetning til tidligere ordning med én landsleder. Den nye ledelsen består av Eli Hammer Eide, Liss Schanke og Kari Nes.

Fortsatt behov for kvinneligaen

Verden står foran en utfordrende situasjon:

- NATO ruster opp, med økte bevilgninger og økt krigføring
- Det er stadig sterkere norsk tilknytning til NATO, forsvarsbudsjettet er i realiteten et angrepsbudsjett beregnet på deltakelse i NATOs krigføring, ikke på forsvar av norsk territorium
- Vi ser gang på gang effektene av NATOs krigføring: menneskelig lidelse, ødelagt infrastruktur, ødelagt miljø, flyktningstrømmer - økt fare for terror
- NATOs krigføring har aldri ført til økt demokrati eller likestilling - eller gjort NATOs medlemsland som Norge tryggere
- Vi ser nye amerikanske baser i Norge - i strid med norske tradisjoner og vedtak
- Vi ser også økt verbal og militær aggresjon mot Russland - både fra NATO og Norge - i strid med våre gode tradisjoner for mellomfolkelig samarbeid i nord
- Vår norske regjering og den amerikanske presidenten gjør ikke situasjonen bedre

Denne utfordrende politiske situasjonen gjør at IKFF må jobbe bedre og mer strategisk. Vi må vektlegge synlighet, allianser med andre organisasjoner og rekruttering av nye medlemmer. Vi må også legge vekt på å ikke bare kritisere det vi er mot, men også fokusere på de positive tiltakene som kan bringe oss framover mot «rettferdig og varig fred», som fredsdepartement og allmenn samfunnstjeneste.

IKFF - en organisasjon vi kan være stolte av

Vi skal huske på å være stolte av oss selv og vår organisasjon. WILPF er en gammel organisasjon og har en stolt historie. WILPF ble dannet i 1915 da kvinner fra mange land møttes i Haag for å protestere mot 1. verdenskrig. Rapporten fra den norske delegasjonen heter «For en

rettferdig og varig fred» - et slagord som er minst like aktuelt nå som da. Mange av medlemmene i Norge har arbeidet for fred i 30, 40, 50, 60 år. Sammen legger vi ned en betydelig innsats for fred som vi skal være stolte av.

Viktige uttalelser

Landsmøtet oppfordret alle skandinaviske WILPF-seksjoner til å påvirke sin regjering til å arbeide for et globalt atomvåpenforbud. Det uttalte seg også mot endringene i forsvarspolitikken som er gjennomført uten demokratisk debatt, blant annet baser på Rygge, Værnes og i Nord-Norge - og den nye aggressive holdningen mot Russland. Landsmøtet vedtok også uttalelser mot norsk produksjon og eksport av våpen. Landsmøtet vedtok følgende uttalelser:

Tyrkias angrep mot Syria

Saman med andre NATO-land har Norge innført sanksjoner mot Russland for det som har skjedd i Ukraina og på Krim. «Grunngjevinga er at Russland har brote Folkeretten. Men når våre allierte i NATO eller andre «venner» bryt Folkeretten, er det heller stilt. Tyrkias angrep i Syria er eit klart brot på Folkeretten, liksom Saudi-Arabias krigføring i Jemen. Tyrkia er medlem av NATO og altså vår allierte. Norge bør derfor ikkje stillteiande godta Tyrkias angrep i Syria, men gje klar beskjed om at det er uakseptabelt.»

Liss Schanke

Norsk matsikkerhet i et globalt perspektiv

Internasjonal kvinneliga for fred og frihet (WILPF Norge/IKFF) ser på utfordringene om klima, vann og matsikkerhet i et integrert fredsperspektiv. Matmangel og fordeling av matressurser har ført til mange konflikter opp gjennom verdenshistorien, og det er mange som har påpekt sammenhengen mellom høye matpriser og den arabiske våren. Vi kjenner også til at mat blir brukt på en kynisk måte som våpen og press mot befolkningen. I den langvarige krigen mot terror, som store deler av verden er dratt inn i, er retten til mat og bekjempelse av sult og underernæring fraværende. Retten til mat bør være en integrert del av Norges og andre lands sikkerhetspolitikk.

Allmenn samfunnstjeneste

Allmenn samfunnstjeneste er et alternativ til dagens militærtjeneste og et eksempel på konkret arbeid for fred. Allmenn samfunnstjeneste er basert på et mangefarvet og utfordrende trusselbilde. Klimaendringene medfører allerede store ødeleggelser på bosetting, infrastruktur og næringsliv: det er flom, ras og nye elveløp. Vær og vind opptrer med uvant styrke. Nye generasjoner må mobiliseres for å mestre de nye utfordringene. Vi foreslår at det innføres en allmenn samfunnstjeneste, for begge kjønn, og hvor de innkalte kan velge mellom militærtjeneste, inkludert kystvakt, eller ulike former for miljøarbeid og mulig krisehåndtering, eventuelt også utenlands. Kurs i konfliktforståelse og konfliktløsning bør utvikles.

Alle uttalelsene er lagt ut på hjemmesiden ikff.no, og kan brukes som bakgrunn for lokale avisinnlegg, innledninger og lignende.

Omfattende arbeidsplan

Landsmøtet vedtok en omfattende arbeidsplan for 2018. IKFF skal i 2018 arbeide med følgende hovedsaker:

- Omdisponering av ressurser fra militære formål til fred, miljø og utvikling.
- Fredskultur, fredsdepartement og Norden som fredssone, og fokus på årsaker til krig
- Arbeid mot atomvåpen, atomkraft, NATO, opp-

rustning, våpensalg, militær forurensing, ressursmisbruk og andre virkninger av krig.

- Arbeid for å styrke FN slik at FN kan ivareta sine oppgaver for fredsbygging og konfliktforebygging.
- Samarbeid med de andre fredsorganisasjonene for å styrke fredsbevegelsen – og samarbeid med miljøbevegelsen og kvinnebevegelsen.
- Styrking av organisasjonen gjennom rekruttering og synliggjøring, blant annet gjennom økt bruk av sosiale media.
- Synliggjøring og bedring av situasjonen for flyktninger, særlig kvinnelige flyktninger.

Våpenproduksjon og matsikkerhet

På landsmøtet ble det arrangert to åpne seminarer, om norsk våpenproduksjon og om matsikkerhet.

Dag Hoel innledet om norsk våpenproduksjon og -salg, med særlig vekt på sin bok om våpenproduksjonen på Raufoss (se anmeldelse annet sted i bladet). Ammunisjon fra Raufoss brukes over hele verden. Den anvendes til å «ta ut mål», eller «drepe fienden», som det het før. Verdens mest presise ammunisjon er produsert av godlynte totninger. Det er politisk enighet i Norge om at våpenindustrien er et fornuftig satsingsområde. Den genererer gode inntekter. Våre våpen fremmer fred. Hvor kommer den forestillingen fra?

Aksel Nærstad innledet om jordvern, mat- og vannsikkerhet i et internasjonalt perspektiv. Mat- og vannsikkerhet er noe både Hedmark-Opplandavdelingen og andre i WILPF Norge/IKFF er opptatt av. Avdelingen er med i Jordvernalliansen i Hedmark, og har også tidligere hatt et seminar om temaet. På seminaret under landsmøtet i mars var man spesielt opptatt av å se jordvern, mat- og vannsikkerhet i et internasjonalt perspektiv og i relasjon til krig og konflikt. ■

Mer informasjon om landsmøtet og alle dokumentene er lagt ut på ikff.no.

Liss Schanke,
leder, IKFF/WILPF Norge

NATO OG MOTSTAND

Noen historiske glimt

AV: ELLEN ELSTER

Atlanterhavspakten, seinere NATO, ble etablert i 1949. Det var en pakt mellom USA og de vest-europeiske landene som hadde utgjort de allierte under 2. verdenskrig. Formålet var å demme opp for Sovjetunionens kommunisme. Dette ble starten på den kalde krigen. Denne artikkelen tar for seg utviklingen i NATO siden opprettelsen og fram til i dag og protester imot. Har det vært store forandringer i politikken i løpet av de nesten 70 årene som NATO har eksistert?

NATO blir til

Planleggingen av alliansen startet allerede i begynnelsen av andre verdenskrig med den norske eksilregjeringen i London, ifølge Kari Enholm.¹ Trygve Lie² var en sterk pådriver for alliansen med vestmaktene. Dermed brøt Norge med nøytralitetspolitikken fra 1905. Frykten for en russisk invasjon var overhengende etter krigen. Sterke krefter innad i Regjeringen og i Arbeiderpartiet ville ha med Norge i en vestlig militærallianse. Da Sovjetunionen invaderte Tsjekkoslovakia i slutten av februar 1948, erklærte Arbeiderpartiet medlemskap i Atlanterhavspakten.

Samtidig ble nordisk forsvarssamarbeid diskutert. I 1948 ønsket svenskene å få utrede spørsmålet om et skandinavisk forsvarsforbund. Fram til 1949 pågikk forhandlinger mellom Sverige, Danmark og Norge. Enholm mente at forhandlingene var spill for galleriet. Etter hvert ble forhandlingene lagt på is.

NATO-medlemskapet trådte i kraft 24. august 1949 etter stortingsbehandlingen. Formålet med NATO var *alle for én, én for alle*, artikkel fem i NATO-traktaten. Dersom et land ble angrepet, skulle de andre medlemslandene trå til. Sentralt var og er atomstrategien og mulig første bruk av atomvåpen.

Tilknytningen til NATO ga preg av manipulasjon og hemmelighold fra første stund. Venstresida i partiet ble isolert og bevisst holdt utenfor. Da Stortinget vedtok å gå inn i Atlanterhavspakten, skapte det store reaksjoner

Ellen Elster

og folket ble splittet. Det skapte splid innad i Arbeiderpartiet, og venstresida meldte seg ut og ble kretsen rundt ukeavisa *Orientering*, og seinere partiet Sosialistisk Folkeparti (SF).

IKFF tok et klart standpunkt mot. Organisasjonen hadde også advart mot å gå inn i alliansen i forkant av vedtaket. IKFF sendte en henvendelse til Regjeringen med henstilling om at Regjeringen måtte følge demokratiske prinsipper før et eventuelt vedtak og legge saken fram for folket (*fred og frihet* 2/1949). Sammen med Folkereisning mot krig (FMK) og Norges Fredsråd arrangerte de et folkemøte i januar 1949 hvor en tok klart avstand fra at Norge skulle slutte seg til Atlanterhavspakten. Begrunnelsen var at det ville utdype kløften mellom øst og vest og dermed øke faren for en ny krig, at det ville skape splittelse i Norden og i det norske folket, og at det ville bety et mistillitsvotum til FN.

Kald krig

Våren 1947 ble *Truman-doktrinen*,³ USAs offisielle politikk, vedtatt. Den tok sikte på å demme opp for sovjetisk og kommunistisk aggresjon. En hevdet at Sovjetunionens mål var militær ekspansjon og verdensherredømme. Det kunne bare stanses ved at de vest-europeiske landene kom inn under USAs atomparaply. I 1948 kom *Marshall-planen*. Den innebar økonomisk hjelp til det krigsherjede Europa. Planen stilte mange krav til landene som mottok hjelpen og var en del av kampen mot kommunismen. Blant annet ble kommunister som en del av styrende organer ikke akseptert.

Mange ble hemmelig overvåket. Det kom fram i 1996 da Lund-kommisjonen la fram utredningen om overvåking etter krigen. Medlemmer av Norges kommunistiske parti ble beskyldt for å være potensielle landsforrædere. Mange som hadde avvikende meninger i forhold

Foto: no-to-nato.org

til myndighetene, ble beskyldt for å være kommunister.

Innad i IKFF skapte medlemskapet i Atlanterhavspakten splittelse og førte til mange utmeldelser. Utad ble IKFF beskyldt for å være en dekkorganisasjon for kommunistene. Særlig Høyres pressekontor med *Aftenposten* i spissen gikk til angrep mot organisasjonen og nektet å ta inn redegjørelse om IKFFs ståsted. Avisen hevdet at de ikke ville stille sine spalter til disposisjon for angrep mot Atlanterhavspakten. Landsstyret fant det nødvendig å gå ut med en lengre redegjørelse både til egne medlemmer og utenverdenen. De viste til at det ikke var noe samarbeid med Norges kommunistiske parti (*fred og frihet* 2/1949).

Beredskapslovene

Koreakrigen brøt ut i begynnelsen av 1950 og USA gikk inn i krigen med full styrke for å demme opp for kommunismen. Den ble brukt som påskudd for vidtgående tiltak om integrert kommandosystem og integrerte styrker som en del av NATO. Situasjonen var spent. NATO-landene ble presset til å øke beredskapen sin. I Norge økte forsvarsbudsjettet. Beredskapslovene vokste ut fra denne situasjonen. Tidlig høsten 1950 la Regjeringen fram forslag om *Lov om særlige rådgjerd under krig, krigsfare og liknende forhold*. Loven ga Regjeringen fullmakt til å overta Stortingets funksjoner, adgang til å kontrollere telefonsamtaler og skjerping av forræderibestemmelsene. Dødsstraff og internering i leirer kunne idømmes etter den militære straffeloven.

Som en del av beredskapen var det nødvendig å re-

krutere kvinner til det militære slik at de mannlige vernepliktige kunne frigjøres til aktiv tjeneste. Fredsbevegelsen protesterte med IKFF og FMK i front. FMK ble beskyldt av *Aftenposten* for å undergrave demokratiet fordi de hadde laget en brosjyre som oppfordret til militærnekting.⁴

Lovforslaget ble heftig debattert. I protestene ble det særlig pekt på at rettferdiggjøring av politisk overvåking og kartlegging i fredstid, sammen med vide fullmakter for Regjeringen til selv å avgjøre når en situasjon truer rikets sikkerhet, ville sette demokratiet ut av spill i en situasjon hvor det er avgjørende nødvendig at demokratiet fungerer. IKFF mente at beredskapslovene sto i konflikt med demokratiske prinsipper, menneskerettighetene og vanlige rettsprinsipper. Forslaget var uforenlig med internasjonal og nasjonal etikk (*fred og*

Dersom et land ble angrepet, skulle de andre medlemslandene trå til. Sentralt var og er atomstrategien og mulig første bruk av atomvåpen.

frihet 5/1950).

Ei gruppe framstående intellektuelle i Norge (Vilhelm Aubert, Karl Evang, Helge Krog, Henny Ordning, S. Winsnes) ga ut et skriv om kritikken mot beredskapslovene.⁵ De så på lovene som en forberedelse til en ny storkrig. Forslaget ble sammenlignet med forhold som bare finnes i totalitære stater. Ikke minst så de på forslaget som en fare for den demokratiske orden, særlig bestemmelsen om internering og dødsstraff. De mente at ytringsfrihet og menneskenes frihet sto i fare.

Forslaget til beredskapslover ble endret, sjøl om lovens målsetting ble den samme, og vedtatt i desember 1950. Blant annet ble punktet om egen forræderidom-

stol, sikringstiltak og pressesensur tatt ut av forslaget. Forslaget til militarisering av kvinner ble lagt på is.

Sjølærklært atom- og basepolitikk

Rett før Atlanterhavspakten ble undertegnet, erklærte Regjeringen at Norge ikke ville åpne baser for fremmede makters stridskrefter på norsk territorium så lenge Norge ikke ble angrepet eller utsatt for trusler om angrep.⁶ Erklæringen skulle stagge motstanderne av NATO og ikke virke truende overfor russerne. Med beredskapslovene ble denne politikken vesentlig uthult. Den åpnet for andre makters tilstedeværelse, ikke bare når Norge var truet, men når hele det nordatlantiske området var truet, en slags solidaritetsforpliktelse overfor USA og dets allierte ifølge Enholm.

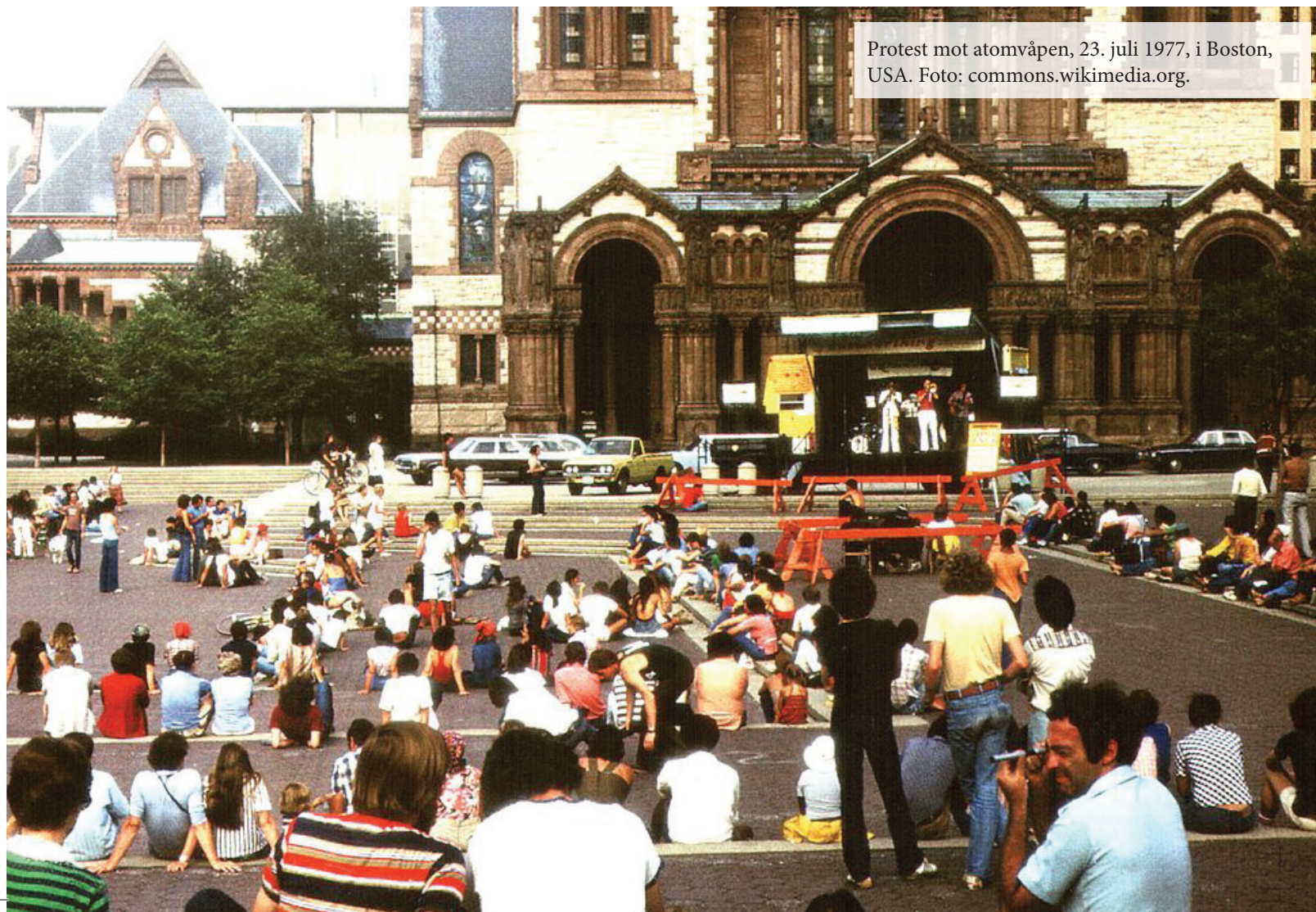
Protestene var også rettet mot NATOs politikk om førstebruk av atomvåpen. På NATOs toppmøte i Paris i desember 1957 holdt statsminister Einar Gerhardsen en svært omtalt og til dels kontroversiell tale som konkluderte med at Norge ikke hadde noen planer om å opprette og lagre atomvåpen eller installere utskyttingsbaser for mellomdistanseraketter på norsk territorium (Gleditsch et al. 1978). IKFF var raskt ute med å vise sin takknemlighet for uttalelsen til Gerhardsen (*fred og frihet* 1/1958). Takknemligheten varte ikke lenge. Nordkommandoens øverste sjef uttalte to år etter at «Norge etter hvert har

fått og fortsatt må suppleres med atomsprengladninger fordi de allerede installerte langdistanseraketene ikke er effektive (!) uten slikt utstyr.» (*fred og frihet* 2/1959).

Norge ble tidlig integrert i en del av USAs militære strategi gjennom en rekke bilaterale avtaler (Gleditsch et al, 1978). Det ble anlagt flere installasjoner som var uforenlig med atom- og basepolitikken, for eksempel flystriper og lyttestasjoner som la til rette for en eventuell krig. I 1981 ble det vedtatt å forhåndslagre militært utstyr og våpen. «Forhåndslagring innebærer nærmere tilknytning til USAs militære strategi og økt spenning mellom øst og vest», sa Berge Furre, den gangen leder av SV, til *IKKEVOLD* (nr. 7 /1980).

Mye tyder på at Norge har hatt flere amerikanske flåtebesøk hvor det har vært med atomvåpen ombord. Dette til tross for at norske regjeringsmedlemmer flere ganger har sagt at det var en forutsetning at båtene ikke skal ha med seg atomvåpen under oppholdet på norsk territorium. Hver gang det har vært en mulighet for at det har vært atomvåpen ombord, har det offisielle svaret vært at *en hverken kan bekrefte eller benekte tilstedeværelsen* (Gleditsch et al. 1978).

Basepolitikken har aldri vært et problem for de militære myndighetene. Det ligger i begrepet, *sjølpålagte restriksjoner*, at politikerne kan endre dem etter forgodtbefinnende. Det har også vist seg at restriksjonene ikke

Protest mot atomvåpen, 23. juli 1977, i Boston, USA. Foto: commons.wikimedia.org.

Protest mot atomvåpen i Oxford, England, 1980. Demonstrantene protesterte mot et forslag om å utstasjonere kryssermissiler på den amerikanske basen i Upper Heyford. Foto: commons.wikimedia.org.

var problematiske å endre på når de militære behovene endret seg. Restriksjonene er blitt presisert en rekke ganger, sjøl om *base- og atompolitikken* ligger fast, slik det ble gjentatt utallige ganger under den kalde krigen. Uttalelsen gjentas i dag når Regjeringen kritiseres for å etablere amerikanske treningsbaser på mer permanent basis på Værnes og i Troms, og amerikansk flybase på Rygge.

Atompolitikken

Norge kom under den amerikanske atomparaplyen da NATO ble opprettet. Det har skjedd ved utplassering av stasjoner som leverte navigasjonsdata til amerikanske Polaris-ubåter. I 1959-60 var det en diskusjon om bruk av atomvåpen i Norge. Dersom Norge ble angrepet, var det enighet blant norske myndigheter om at atomvåpen kunne benyttes. I praksis måtte det bety lagring av atomsprengladninger i Norge i fredstid. Et annet vanskelig punkt var strategisk bombing av sovjetisk territorium, omtalt som *massiv gjengjeldelse*. Norge måtte være forberedt på å ta imot og bruke atomvåpen. Atomvåpen skulle tillates brukt på eller fra norsk territorium i krigstid. Dermed måtte det også eksistere planer for stasjonering og bruk av dem (Gleditsch m.fl., 1978).

Utover 1950- og 1960-tallet var det store protestaksjoner mot atomvåpen. Det ble stilt krav om ubetinget NEI til atomvåpen i fred som i krig. Kampanjen var en

inspirasjon fra England hvor folkelige kampanjer mot våpenkappløp og terrorbalanse hadde oppstått.

En av aktivistene var Kari Enholm (1913-1996). Ingen har bidratt mer til kunnskap om hva som skjedde i kulissene om NATO-medlemskap enn Enholm. Med et stort klipparkiv dokumenterte hun hvordan tilblivelsen av NATO var en undergraving av demokratiet med intriger og fortielser som sentrale metoder. Hun mente at det foregikk systematisk desinformasjon, at en benyttet seg av fortielser, halvsannheter og løgner i vesentlige spørsmål som angikk atompolitikken. Dette opprørte henne. «I dag fungerer Norge som en framskutt base og bidrar til økt konsentrasjon av kjernefysiske våpen omkring vårt territorium», skrev hun. Norge ble stadig mer involvert i militær etterretning. Hun mente at stadige forsikringer om at basepolitikken ligger fast, kun var tåkelegging. I et intervju i *IKKEVOLD* (nr. 6/1987), sier hun blant annet at «Det viktigste er at medlemskapet er en fare for det norske folk, og hele Norden, med deltakelse i en allianse hvor atomvåpnene spiller en så sentral rolle.»

Også i dag fortsetter Norge sin lojalitetspolitikk til NATO. Da FN vedtok å forby atomvåpen sist sommer, valgte Norge sammen med andre NATO-land å avstå fra forhandlingene og avstemningen. Begrunnelsen var at et forbud ville innebære et brudd med NATOs atomstrategi. Mange har reist spørsmål om hvor juridisk bin-

dende denne strategien er. Blant annet uttalte landsmøtet i Nei Til Atomvåpen⁷ følgende:

Norge er ikke juridisk forpliktet til å støtte NATOs atomstrategi. Det står ingenting om atomvåpen i NATO-traktaten, det står kun i NATOs strategiske konsept – et politisk dokument som det gjøres endringer på når det er mulig å oppnå konsensus for det. Senest i 2010 forsøkte den rødgrønne regjeringen å ytterligere redusere atomvåpnenes rolle i NATO-alliansen, men Frankrike la ned veto.

NATOs dobbeltvedtak

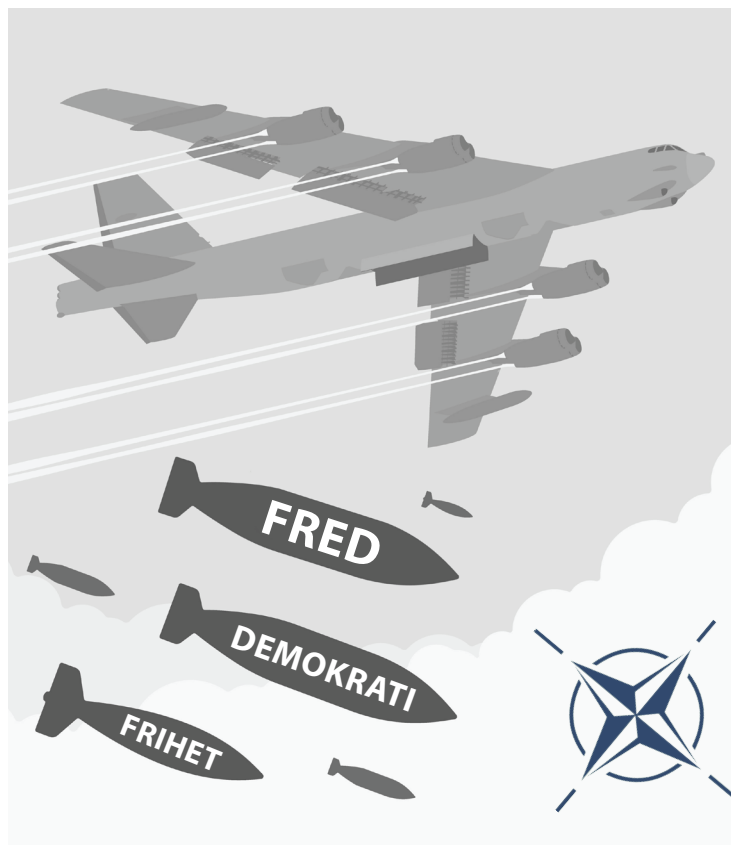
I 1979 vedtok NATO at det skulle utplasseres nye mellomdistanseraketter, Pershing-II og krysserraketter, som USA hadde utviklet og som var en helt ny våpenteknologi. Utplasseringsvedtaket skulle sikre USA overtak og seier i en atomkrig med Europa som slagmark, og var et svar på Sovjetunionens utvikling av nye atomraketter, SS 20 mellomdistanseraketter. På den andre sida skulle det forhandles om slike våpen. Den siste delen kom med for å imøtekomme den voksende atommotstanden i USA og Europa. Derfor ble NATOs vedtak kalt for dobbeltvedtaket.

Atommotstanden og motstanden mot NATO hadde mer eller mindre ligget i dvale i omkring 20 år. Nå eksploderte det. Organisasjonen Nei til atomvåpen ble aktivisert. Denne og fredsbevegelsen for øvrig avholdt en rekke seminarer og demonstrasjoner. Flere dro til NATOs hovedkvarter i Brussel for å protestere da ved-

taket ble fattet i desember 1979. Utover i 1980-årene ble det arrangert fredsmarsjer nasjonalt og internasjonalt. Kvinnene i fredsbevegelsen, inspirert av 1970-tallets kvinnebevegelse, mobiliserte til aksjoner. Kvinner gjennomførte okkupasjonskampanjer mot atombaser rundt om i Europa, hvor Greenham Common var den lengstvarende og den mest kjente. Andre ikkevoldsaksjoner var blant annet Women's Pentagon Action i 1981, Comiso i Italia juli 1982, Ravnstrup i Danmark i 1984. Aksjonene ble levende eksempler på de dramatiske motsetningene til det eksisterende verdssystemet, patriarkatet versus omsorgsverdier. Kvinnene ga uttrykk for redsel for hva våpnene kunne gjøre med folk og omgivelser.

I Norden ble *Kvinner for fred* dannet i 1980 og var opptatt av at våpenmilliardene skulle gå til mat. Fredsmarsjen fra København til Paris gikk av stabelen i 1981, året etter fra Stockholm til Minsk og Moskva, og i 1983 fra New York til Washington i USA.⁸ Dette var kvinnes svar på patriarkatets maktsentra, militærets hemmelighold, avgjørelser som tas i de lukkede rom, milliardbevilgninger til våpenopprustning og utvikling av iskald drapsteknologi.

Bestemødre på Stortingsplass fra 1983 hadde Mødrene på Mayaplassen i Buenos Aires, Argentina, som forbilde. De demonstrerte utenfor Stortinget hver onsdag mellom kl 12 og 13 under Stortingets spørretime. Bestemødrene var en tverrpolitisk gruppe som sa nei til atomkrig, nei til atomvåpen, våpenproduksjon og våpensalg. Eldre kvinner fra ulike miljøer og fra forskjellige

REGIONALE FORSVARSALLIANSER (Atomparaplyer)

Atomparaplyer er sikkerhetsorganisasjoner der statene er enige om å beskytte seg med eller bli beskyttet av atomvåpen. Alle atomparaplyer er basert på politiske, ikke folkerettslige sikkerhetsavtaler.

NATO (Atlantehavspakten): Albania, Belgia, Bulgaria, Canada, Danmark, Estland, Frankrike, Hellas, Island, Italia, Kroatia, Latvia, Litauen, Luxemburg, Montenegro, Nederland, Norge, Polen, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Spania, Storbritannia, Tsjekkia, Tyrkia, Tyskland, Ungarn, USA

ANZUS: USA, Australia, New Zealand

ANPO: USA, Japan

MDT (Mutual Defence Treaty): USA, Sør-Korea

CSTO: (Kollektiv sikkerhetsavtale) Russland, Armenia, Belarus, Kazakhstan, Kirgisistan, Tadsjikistan

NATOs siste strategidokument sier to ting:

NATO vil forbli en atomallianse så lenge det finnes atomvåpen i verden; og
NATO forplikter seg til å skape betingelser for en verden uten atomvåpen.

Kilde: Gro Nystuen: *Atomvåpen og folkerett 1945-2017*. Foredrag i samband med utdeling av Nobels fredspris 2017.

politiske partier hadde et felles mål om å fjerne årsakene til direkte vold. Gruppen ble nedlagt i 2003. Da oppsto Bestemødre for fred som eksisterer den dag i dag.

Magasinet *IKKEVOLD*, utgitt av FMK og redaksjonsmedlemmer opplevde politirazzia høsten 1983 for å ha avslørt lyttestasjonen SOSUS på Andøya, som skulle betjene de nye våpensystemene. Razziaen ble begrunnet i at artikler i bladet overskred grensen for offentliggjøring av opplysninger om militære anlegg i Norge, blant annet om deres beliggenhet og funksjon. Det ble også spekulert på om myndighetene ønsket å kriminalisere den radikale delen av fredsbevegelsen og samtidig foreta en kartlegging av aktivister innen freds- og miljøbevegelsen.⁹ (Etter seks rettssaker ble bladet frikjent.)

Murens fall og Out-of-area-strategien

NATO sammen med Warszawapakten bidro uten tvil til den kalde krigen. Dette tok slutt da muren i Berlin falt høsten 1989 og jernteppet opphørte. Warszawapakten ble oppløst. Det samme skjedde ikke med NATO. Gjennom 1990-tallet, da medlemslandenes forsvarsbudsjetter ble redusert, søkte NATO å finne en ny eksistensberettigelse. Den fant de da Balkan-krigen brøt ut på 1990-tallet.

I april 1999 vedtok NATO sin nye strategi,¹⁰ *Out-of-area*. Fortsatt sto førstebruk av atomvåpen på dagsorden. Det nye var at en kunne gripe inn utenfor eget område slik at terskelen for angrep mot andre land ble senket. Dermed fikk vi et NATO som bombet Serbia og Kosovo samme år, invasjon i Afghanistan i 2001, Irak i 2003, bombing av Libya i 2011, og mulig Niger i 2018. Den nye strategien innebar blant annet bilateralt samarbeid innad i NATO, forhåndslagring og felles øvelser.

Nei til nye NATO ble etablert i 1999 som protest mot *Out-of-area*-strategien. Det er ingen formell organisasjon, bestående av et arbeidsutvalg med nettverk til andre grupper og organisasjoner. Formålet var å spre kunnskap om NATO og Norges involvering i angrepskriger.

Hvor ny var egentlig *Out-of-area*-strategien? Riktignok har ikke NATO gått inn i noe land som NATO. Men hele historien til NATO forteller at alliansen har støttet opp om medlemsland når de har invadert andre land, som Frankrikes kolonikrig i Vietnam, etterfulgt av USA, og USAs rekke invasjoner eller inngripen i Latin Amerika. Støtten har blant annet vært våpensalg. Dag Hoel dokumenterer godt at Raufoss-våpen er solgt til land i Latin Amerika (se anmeldelse annet sted i bladet).

Den nye strategien åpnet for utvidelser og venns-kapsavtaler, det siste kalt for *Partnerskap for fred*. Flere øst-europeiske land, som tidligere hadde vært en del av Warszawapakten, ble medlem i NATO. I dag er 29 land medlemmer. Denne utvidelsen østover har helt klart virket provoserende på Russland. Land som tidligere ønsket å opprettholde en viss nøytralitet, som Sverige og

Finland, inngikk etter hvert partnerskapsavtaler. I dag er det 41 land rundt om i verden som har avtale med NATO. Noen land har utvidete avtaler om å være vertskap for NATO-øvelser. Høsten 2017 var Sverige vertskap for NATO-øvelsen Aurora.

Hva er nytt med NATO?

NATO har en lang historie med fortier og usannheter. NATOs aggressivitet har vært til stede hele tida. Det er umulig å karakterisere NATO som en fredsorganisasjon så lenge NATOs politikk er første-bruk av atomvåpen. NATO ble til for å skape en front mot Sovjetunionen og kommunismen. Etter tøværet gjenoppbygges fronten mot Russland. Ikke bare bygges utenlandske (amerikanske) baser opp i dag, slik som Værnes, Troms og Rygge. Det stilles også krav til opprustning. Det øves langs russergrensa. *Out-of-area* utvides. NATO-styrker, inklusive norske, står fortsatt i Afghanistan og Irak. Nå er det også snakk om å sende styrker til Niger for å demme opp for terrorisme. Men spørsmålet er om det ikke like mye er for å demme opp for flyktningestrømmen nordover. I tillegg planlegger flere land å gjeninnføre verneplikten og inkludere kvinner. Protestene er der, slik som Aurora-aksjonen og demonstrasjoner mot NATO-møter.

Behovet for en kampanje mot NATO synes klart og tydelig å være til stede. ■

FOTNOTER

1. Kari Enholm: *Ført bak lyset – 30 år med NATO*. Oslo: Pax Forlag 1979. Mye av teksten er basert på denne boka.
2. Trygve Lie overtok som utenriksminister etter Halvdan Koht som ble avsatt i 1941, som en del av London-regjeringen. Lie var den første generalsekretæren i FN i 1946.
3. Harry S Truman var president i USA fra 1945 – 1953.
4. *Mot strømmen* – Organ for vernepliktige sivilarbeidere, nr 5 – 1951.
5. V. Aubert, K. Evang, H. Krog, H. Ording, S. Winsnes (red). *Front mot frykten. Beredskapslovene. Klipp fra kritikken*. Oslo 1950.
6. Gleditsch, Botnen, Lodgaard, Wilkes (red). *Norge i atomstrategien. Atompolitikk, basepolitikk, alliansepolitikk*. Oslo: Pax Forlag 1978.
7. Landsmøtet til NTA 2018.
8. Else Skjønberg: *Kvinnenes fredsbevegelse på åttitallet*. ProSus (Program for Research and Documentation for a Sustainable Society) i samarbeid med Kornhaug Norsk Fredssenter 1998.
9. Jørgen Johansen (red): *Bombemålet Norge. Atomstrategi, ytringsfrihet og razzia*. Oslo: FMK fredspolitiske skrifter. Folkereisning mot krig 1984.
10. Arild Linneberg: *NATOs nye strategikonsept*. Oslo: Pax Forlag 2000.

«Ikke-vold», skulptur utenfor FNs hovedkvarter i New York. Foto: Shutterstock.com

ATOMVÅPEN: IKKESPREDNING OG FORBUD

AV: EVA FIDJESTØL

Ikkespredningsavtalen, Non Proliferation Treaty (NPT), er i dag den eneste gjeldende internasjonale avtale om atomvåpennedrustning. NPT ble undertegnet av 62 stater i 1968 og trådte i kraft i 1970, etter at den var ratifisert av 40 stater. I dag omfatter avtalen 191 av de 196 medlemsstatene i FN. Atomkraftene India, Pakistan og Israel er ikke medlemmer. Nord-Korea var først medlem, men meldte seg ut i 2003. Frankrike og Kina signerte først i 1992. Avtalen har 11 artikler som bygger på tre pilarer:

- Ikkespredning
- Nedrustning
- Retten til fredelig bruk av atomenergi og anerkjennelse av de fem legitime atommakter (USA, Storbritannia, Frankrike, Kina, Russland)

Kontrolloppgavene som følger med avtalen foregår

Eva Fidjestøl

under oppsyn av det internasjonale atomenergibyrået (IAEA). Partene slutter seg til enten som «atom-makt» eller som «ikke-atommakt». En atommakt blir definert som en stat som har produsert og testet et atomvåpen eller annet kjernefysisk sprengmiddel før 1. januar 1967.

Alle medlemmene forpliktet seg til å inngå en avtale med IAEA om tiltak for å kontrollere at NPT overholdes, inkludert inspeksjon av atomreaktorer etter regler som er utarbeidet av IAEA.

Den mye diskuterte paragraf VI sier at alle medlemsstater må forplikte seg til: «i oppriktighet å forhandle om effektive tiltak forbundet med en snarlig stans i det kjernefysiske våpenkappløpet og om kjernefysisk nedrustning.» NPT fikk ved starten en varighet på 25 år, men ble i 1995 reforhandlet og forlenget på ubestemt tid. Da

ble det også bestemt at det skulle holdes en tilsynskonferanse, Review Conference (RevCon) hvert femte år. I perioden mellom disse skulle en fast komité, Preparatory Committee (PrepCom), forberede neste konferanse. Etter dette har det i periodene mellom tilsynskonferansene blitt produsert mange dokument, men det er bare det som blir diskutert og vedtatt på tilsynskonferansene som blir bindende avtaler.

NPT etter 1995 og NGOenes betydning

På den første tilsynskonferansen i New York 2000 ble det vedtatt et sluttokument med et program på 13 punkter for kjernefysisk nedrustning i samsvar med artikkel VI.

Etter 2000 har det vært avholdt tre tilsynskonferanser i 2005, 2010 og 2015. I 2005 ble konferansen avsluttet uten at partene hadde blitt enige om et felles dokument. Etter hvert fikk NGOene mer og mer innflytelse på forberedelsene til tilsynskonferansene. På 2010-konferansen var det 40 års markering av NPT-avtalen, og i den anledning var representanter fra NGOer fra hele verden samlet i New York for å være med på å prøve å påvirke avtalen i en mer positiv retning. En gruppe av overlevende fra Hiroshima preget bybildet med å samle til store demonstrasjoner og det ble arrangert mange NGO-seminar i og omkring FN-bygningen. Fra Norge var vi representanter fra 20 NGOer, ledet av Ole Kopreitan. Dette året ble det vedtatt en handlingsplan på 64 punkter.

I 2014 ga senere ICAN-leder Beatrice Fihn ut en rapport for å påvirke prosessen fram mot neste tilsynskonferanse i 2015. Den gang var hun ansatt i Internasjonal kvinneliga (WILPF) sitt program, Reaching Critical Will (RCW), avdeling Genève.

I rapporten dokumenterte hun hva som var implementert av alle punktene fra tilsynskonferansen i 2010, og hva som var overlatt til neste konferanse i 2015. Konklusjonen var at det manglet mye både når det gjaldt atomvåpennedrustning, atomvåpenfri sone i Midtøsten og regler for ikke-spredning. Dette betydde at avtalen manglet troverdighet og var i ferd med å miste sin betydning, hevdet Fihn. Og hun la til at dersom tilsynskonferansen i 2015 skulle kunne bygge opp igjen noe av troverdigheten til NPT-avtalen måtte denne konferansen sende et klart budskap til verden om at «status quo» ikke var akseptabelt. Men det skjedde ikke. I 2015 gikk partene igjen fra hverandre uten å bli enige om et felles dokument og en felles handlingsplan.

I mars 2018 ga Ray Acheson og Allison Pyttak fra WILPF-programmet RCW ut heftet *NPT Briefing Book*. Den er ment som en hjelp til NGOene som skal delta

på forberedelsene til neste tilsynskonferanse for NPT i 2020. Her understreker de at å oppnå atomnedrustning nå er viktigere enn noen gang. Vi opplever økende spenning og maktbruk, og at alle atomvåpenstater moderniserer sine atomvåpen og leveringssystemer. Det investeres milliarder av dollar til dette i en tid der vi alle er truet av økonomiske, sosiale, klima- og miljøkriser. Dommedagsklokka står på to minutter på tolv.

Atomstatene og deres allierte, med atomvåpen i sine sikkerhetsdoktriner (som Norge), kritiserer den nye forbudsavtalen, Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons (TPNW), og hevder at den skaper splittelse i det internasjonale samfunnet. Forfatterne av *Briefing Book* hevder at dette er en falsk splittelse og at forbudet er et første viktig skritt for å avskaffe atomvåpen. Det kan hjelpe NPT til å nå sine mål. TPNW har alt hatt effekt. Noen eksempel på det er at det nederlandske selskapet ABP har trukket ut sine investeringer i selskap som er involvert i produksjon av atomvåpen. I Norge har flere selskap trukket seg fra konserner som er involvert i produksjon av komponenter til atomvåpen.

Å oppnå atomnedrustning nå er viktigere enn noen gang. Vi opplever økende spenning og maktbruk, og at alle atomvåpenstater moderniserer sine atomvåpen.

Det humanitære sporet

NPT lider av den kanskje mest alvorlige troverdighetskrise i sin historie, men diskusjonene omkring atomvåpen har forandret seg. Også i NPT-kontekst har en startet å se på og å beskrive atomvåpen som uakseptable. Ved tilsynskon-

feransen i 2010 ble uttrykket «*dyp bekymring for de katastrofale humanitære konsekvensene ved bruk av atomvåpen*» brukt. Etter dette har disse konsekvensene blitt midtpunktet i diskusjonene om atomvåpen. På møtet i PrepCom i 2012 leverte 16 stater i NPT en uttalelse til alle medlemsstatene om å støtte et forbud mot atomvåpen ved nettopp å vise til de humanitære konsekvensene ved bruk.

I mars 2013 var den norske regjeringen vertskap for en internasjonal regjeringskonferanse om *De humanitære konsekvenser av atomvåpen*, og Mexico og Østerrike fulgte etter med nye konferanser i 2014.

ICAN

The International Campaign to Abolish Nuclear Weapons (ICAN) ble lansert i Melbourne, Australia allerede i 2007. I dag har kampanjen 480 medlemmer fra 101 land. Medlemmene består av alt fra små lokale til store internasjonale organisasjoner som samarbeider om ett mål: å få til en internasjonal avtale som forbyr atomvåpen. Grunnleggerne av kampanjen var inspirerte av den store suksessen som den internasjonale kampanjen for å

forby landminer hadde hatt. Den nye kampanjen, ICAN, opprettet en styringsgruppe som fikk dele kontor med WILPF i Genève og som fikk økonomisk støtte fra det norske utenriksdepartement. Da Erna Solberg ble statsminister ble denne støtten trukket tilbake. Beatrice Fihn og Ray Acheson, leder av Reaching Critical Will (RCW), ble med i denne gruppen fra starten av. Begge disse hadde arbeidet med internasjonal nedrustning og var aktive i arbeidet mot både militær og sivil atomkraft og hadde store kunnskaper og mange års erfaring. Det ble mye ekstra ICAN-kontorarbeid på Fihn, siden styringsgruppen ikke hadde noen leder, og etter en stund valgte kampanjen henne som daglig leder. Beatrice Fihn er svensk. I studietiden hadde hun hatt praksis ved WILPF sitt kontor, først i Sverige og så i Genève, der hun senere ble ansatt og arbeidet med organisasjonen sitt nedrustningsprogram i fire år.

Kvinneligaen sentral i ICAN

RCW (Reaching Critical Will) er nedrustningsprogrammet til WILPF. Det ble startet i 1999 for å stimulere og forenkle nedrustningsengasjementet til NGO-delegatene som deltok i FN-prosessene i New York og Genève. RCW ble planlagt for å øke kvaliteten og kvantiteten i arbeidet med forberedelser og deltakelse i FNs nedrustningsarbeid. De fikk som oppgave å lage oversikter på nettet av alle vedtak, resolusjoner og andre primære dokument om nedrustning, og referat fra debattene i FNs

første komite i New York, og fra CD i Genève.

RCW produserer også forskning, studier, rapporter og faktaark, og andre publikasjoner om nøkkeltema relatert til nedrustning, våpenkontroll og militarisme.

NGOene i ICAN påvirket medlemsstatene i FN til å danne grupper av stater som ønsket å bli enige om å få til et atomvåpenforbud. De brukte samme fremgangsmetode som ble brukt for å få på plass forbudene mot landminer og klasevåpen. Flere og flere stater ble med og i juli 2017 signerte 122 stater en konvensjon om forbud mot atomvåpen (TPNW) i FNs Generalforsamling. Når 50 stater har ratifisert blir dette internasjonal lov.

Skepsis og fredspris

Atomstatene i NPT har vært ekstremt tilbakeholdende med å delta i disse nye initiativene, og kaller dem distraherende og ødeleggende for de eksisterende forsøkene på atomnedrustning innenfor NPT. Ingen av de fem opprinnelige atomlandene deltok i forhandlingene, og bare ett NATO-land var med. Det var Holland, som til slutt stemte nei. Singapore var det eneste land som stemte avholdende.

Atomlandene og NATO ønsker å fortsette med den mange tiår gamle steg for steg-agendaen, som har gitt så små resultat. Forhandlingene mellom Russland og USA har blitt blokkert av at USA har fortsatt å utplassere atomvåpen i Europa og videreutvikle rakettskjoldet, og prøvestansavtalen fra 1996 er ennå ikke trådt i kraft.

Ray Acheson, leder for WILPFs nedrustningsprogram Reaching Critical Will, i «Women's March to Ban the Bomb» i New York, 17. juni 2017. Foto: Reaching Critical Will.

ATOMVÅPEN

Testing av atomvåpen

- Mer enn 2.000 atomvåpen er testet (prøvesprengt) siden 1945.
- Mer enn 500 atomvåpen ble testet i Jordens atmosfære mellom 1945 og 1980.
- Det er påvist alvorlige helseproblemer på grunn av testing, særlig fra atmosfæriske prøver.
- En bombe som var 3000 ganger så kraftig som Hiroshima-bomben ble testet av Sovjet over Novaja Semlja 30. oktober 1961.
- Den delvise prøvestansavtalen (PTBT) fra 1963 forbyr testing i atmosfæren, under vann og i verdensrommet, men ikke underjordisk testing.
- Den fullstendige prøvestansavtalen (CTBT) fra 1996 forbyr all testing. Den er blitt ratifisert av 166 stater, men er ikke trådt i kraft fordi nøkkelstatene ikke har ratifisert den.
- Sedvaneretten vil antakelig forby testing i atmosfæren, verdensrommet og under vann.

Traktater om atomvåpen: en oversikt

- 1963: PTBT – Delvis prøvestansavtale
- 1968: NPT – Ikkespredningsavtalen (trådt i kraft 1970)
- 1996: CTBT – Fullstendig prøvestansavtale (ikke

trådt i kraft).

- 2017: TPNW – Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons (ikke trådt i kraft)

Atomvåpenfrie soner

1. Ubebodde områder: Antarktis, det ytre rom, månen, havbunnen.
2. Regionale atomfrie soner: Latin-Amerika, Stillehavsområdet, Sørøst-Asia, Afrika, Sentral-Asia, Mongolia, (Østerrike). I alt ligger over 100 stater i en atomfri sone, 50 prosent av jordens overflate. I atomvåpenfrie soner er det forbud mot produksjon, lagring, testing, og bruk av atomvåpen.

Dommedagsklokka viser to minutter på tolv.

Beatrice Fihn kunne i desember 2017 ta imot Nobels fredspris på vegne av ICAN. Hun hevder at konvensjonen om forbud mot atomvåpen er helt i tråd med atommaktenes forpliktelser i NPT-avtalens artikkel VI, og at det er denne konvensjonen som kan hindre at NPT-avtalen kollapse.

Ny organisasjon

Et annet positivt trekk ved denne nye konvensjonen er at det foreslås en egen organisasjon for å implementere den. En slipper da IAEAs nåværende og uheldige dobbeltrolle som promotør for atomkraft og inspektør av ulovlige atomvåpen, spaltbart materiale og atomteknologi. Fysikerne i IAEA har også tatt på seg å vurdere de humanitære konsekvensene av atomulykker mens WHO (Verdens helseorganisasjon) som er profesjonelle på stråling og helse har blitt hindret i å ha en selvstendig rolle i dette. WILPF har i mange år støttet aksjoner for å forandre denne praksisen. Nå kan vi håpe på en organisasjon som kan ta opp også dette problemet.

Det norske Stortinget vedtok i februar 2018 at spørsmålet om hvilke konsekvenser FNs forbudstraktat vil ha

for Norge må utredes nærmere. Utredningen skal legges fram i 2018, sannsynligvis mot slutten av året. IKFF vil gjerne være med i en politisk diskusjon om disse spørsmålene. ■

LITTERATUR:

1. www.folkogforsvar.no/leksikon/n/npt-avtalen
2. www.reachingcriticalwill.org
3. Beatrice Fihn: *The NPT Action Plan Monitoring report*. RCW, March 2014
4. Beatrice Fihn: *Ifrån Stockholms universitet till Nobels fredspris*: Stockholms Universitet, 14. desember 2017
5. *Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons*. United Nations, 2017
6. Ray Acheson and Allison Pyttak: *2018 NPT Briefing Book*. Women's International Peace and Freedom, 2018
7. Gro Nystuen: *Atomvåpen og folkeretten, 1945-2017*. Foredrag i samband med utdelingen av Nobels fredspris desember 2017.

Et nei til atomkraft er et

Sammenhengen mellom atomvåpenproduksjonen og sivil atomkraft er sjelden framme, men uten avvikling av sivil atomkraft blir vi ikke kvitt atomvåpnene.

AV: FRIDE EEG-HENRIKSEN

I Frankrike var 11. mars, syvårsdagen for ulykken med nedsmelting av atomreaktorene i Fukushima, starten på en 50 dagers aksjonsuke mot atomkraft. Den går fram til 26. april, dagen for Tsjernobylulykken. Naoto Kan, som var statsminister i Japan da Fukushimaulykken skjedde, gikk av, og har siden blitt en aktiv atomkraftmotstander. Han var i Frankrike under aksjonsuken, og delte erfaringene med de enorme problemene man står overfor i Fukushima både med den franske nasjonalforsamlingen, anti-atomkraftbevegelsen og Europaparlamentet. Ulykken ble i 2011 klassifisert på nivå 7, det høyeste på den internasjonale skalaen. Det vil si at den har utstrakte konsekvenser for helse og miljø. Da ble den rangert etter Tsjernobyl, men den pågår fortsatt. Noen vil også si at ulykken er eller kan bli enda mer alvorlig.

Atomkraft og atomavfall

Verdens rundt 400 atomkraftreaktorer produserer radioaktiv stråling som er farlig for helse og miljø, ikke bare ved ulykker, men ved løpende drift. Det finnes i dag ikke sikre løsninger for lagring av det farligste radioaktive avfallet, som brukt brensel. Det beste stoffet for å lage atomvåpen, plutonium, produseres løpende i de sivile reaktorene. Uten avvikling av sivil atomkraft blir vi ikke kvitt atomvåpnene.

Sivil atomkraft og atomvåpen

FN-traktaten om forbud mot atomvåpen fra i fjor er viktig, men bidrar dessverre til å legitimere den sivile atomkraften. Avtalen framhever de tilsluttede statenes rett til å utvikle forskning, produksjon og fredelig bruk av atomenergi. Men den tar ikke inn over seg at den samme ekspertisen og forskningen blir brukt for å utvikle atomvåpen. Eller at det i sivile reaktorer løpende produseres plutonium, et fissilt materiale, godt egnet for å produsere atomvåpen. Høyneriket uran kan også benyttes til å produsere atomvåpen.

Anrikingsprosessen er i prinsippet den samme som ved sivil energiproduksjon. I realiteten er det tette bånd mellom de to produksjonssystemene. Ikkesprednings-

Frider Eeg-Henriksen

avtalen fra 1970 lider av mye av de samme svakhetene. Den inneholder riktignok kontrolltiltak for å hindre ulovlige atomvåpen- og teknologi. Men de utøves av International Atomic Energy Agency (IAEA), som samtidig er promotør for atomkraft. Mange mener avtalen nærmest har en troverdighetskrise.

Sivil atomkraft er også i seg selv et dyrt høyrisiko-prosjekt. Uran som utvinnes fra gruver, med tilhørende radioaktivt avfall, er sentralt i produksjonen. Utslipp av miljø- og helseskadelig radioaktivt avfall oppstår både ved ulykker og daglig drift. Atomkraftanleggene har begrenset levetid, vanligvis beregnet til 30-40 år, og det er store problemer og kostnader knyttet til nedbygging av anlegg og infrastruktur, opprydding og lagring av avfallet.

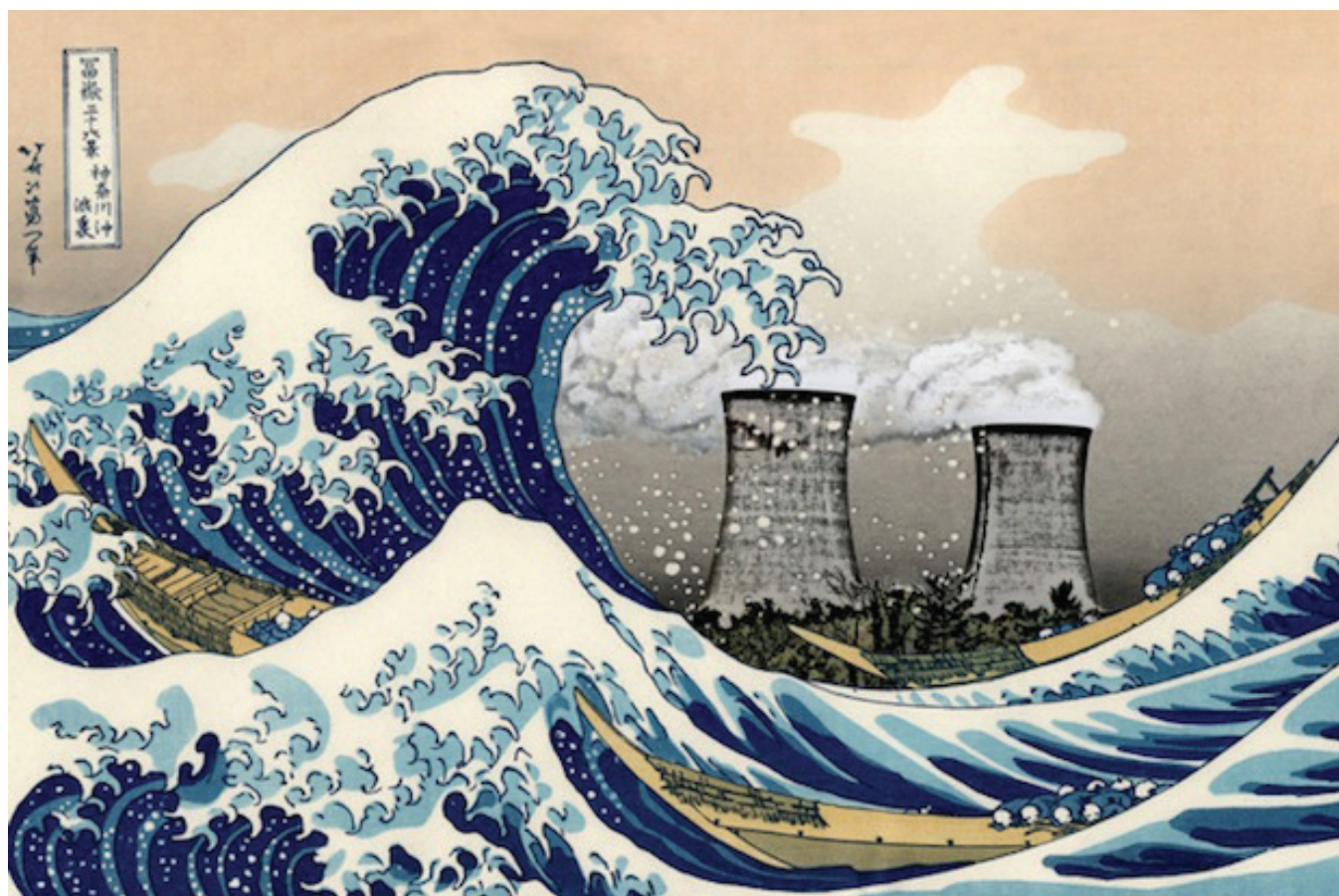
Sikre løsninger for lagring finnes ennå ikke

Ingen land har i dag noen sikker løsning for det høyaktive og langlivede radioaktive avfallet. Dette farlige avfallet ligger i mellomlager i alle atomland. Det befinner seg i nærheten av reaktorene til avkjøling, eller ofte ufor-svarlig og tilfeldig i dårlig sikrede bygninger, og i gamle gruver. Eller det er på reise mellom de ulike atomanleggene.

Det er enighet om at dypgeologiske løsninger trengs, som skal være sikret i minst 100.000 år, innkapslet i geologisk stabile områder 500-1000 meter under bakken. Det eneste anlegget i verden som av mange har vært regnet som sikkert, er under bygging i Olkilouto, nord for Åbo. Men er det sikkert nok? Og hvordan skal man merke anlegg slik at det blir forståelig for framtidige generasjoner?

I Sverige har kjernekraftindustrien (Svensk Kärnbränslehantering AB (SKB)) søkt om å etablere tilsvarende anlegg i Forsmark (med et innkapslingsanlegg ved Oskarshamn). Det er både folkelig og ekspertmotstand mot planene, og meningene er delte om sikkerheten.

: nei til atomvåpen

Illustrasjon: «The Great Wave of Fukushima», av Hokusai/Tam Muro 2011

Den såkalte Mark- og Miljødomstolen, som er en av instansene i saksbehandlingen, har i sin uttalelse nylig etterlyst dokumentasjon for at kapslene er holdbare på lang sikt. SKB skal levere inn supplerende materiale i løpet av året. Regjeringen bestemmer til slutt, men det er usikkert hva som skjer når - blant annet fordi det er Riksdagsvalg i Sverige i år. Miljøministeren har uttalt i media at det kommer til å ta flere år før det blir tatt noen beslutning. Byggestart kan ligge mange år fram i tid, og åpning for mottak ennå lengre.

Arven fra Manhattanprosjektet i USA

I USA var det minst 17 sentrale anlegg med forskning, utvikling, produksjon og lagring av atomvåpen under den kalde krigen. Landet ble fra 1950-tallet en stor atombombefabrikk med urangruvedrift, anrikingsanlegg, brenselfabrikker, atomkraftverk, anlegg for våpenproduksjonen og for gjenvinning av avfall. Noen nye anlegg ble bygget da, andre stammet fra Manhattan-prosjektet under annen verdenskrig. Prosjektet omfattet hundrevis

av små og store anlegg i USA, Canada og Storbritannia, anlagt under stort tidspress og uten hensyn til helse, miljø og sikkerhet.

Etter den kalde krigen har det foregått nedbygging, opprydding og forsøk på sikring av det historiske avfallet, men problemene med det er store. Spesielt kan nevnes det nedlagte anlegget Hanford i staten Washington, som produserte plutonium til de fleste amerikanske atombombene. Hanford sies å være det mest forurensede stedet i den vestlige verden. Opprydding har foregått i mange år, men det er fortsatt lekkasjer og ulykker der. Arbeidet som gjenstår bare for dette anlegget, er beregnet å koste over 100 milliarder dollar.

Det finnes bare ett (sentralt) sluttlagringssted for mellomaktivt atomavfall (behov for lagring i tusenvis av år) og transuraner som plutonium (behov for tilnærmet evig lagring): WIPP (Waste Isolation Pilot Plant). Det er imidlertid kun for avfall etter atomvåpenproduksjon, ikke for sivile anlegg. Det var flere ulykker ved anlegget for noen år siden, som da ble stengt en periode. Løs-

ningen ved anlegget regnes fortsatt som usikker.

USA har dessuten 99 sivile atomkraftreaktorer (per 2017). Det finnes ingen sikker løsning for lagring av avfallet. Noe sentralt anlegg for det langlivede og høyaktive avfallet finnes ikke. Ved Yucca Mountains i Nevada ble et slikt lager forsøkt etablert for flere år siden, men arbeidet ble stoppet etter lokale og ekspertprotester. Nå er arbeid i gang med å få det etablert, og det mobiliseres igjen til motstand. Imens hopper avfallet seg opp rundt om i landet.

Arven fra den kalde krigen i Russland

Under den kalde krigen brukte Sovjetunionen enorme ressurser på å ta igjen det amerikanske forspranget fra Manhattanprosjektet. Rundt 40 hemmelige «atombyer» ble etablert uten hensyn til miljø og sikkerhet. Avfall fra eksempelvis de mange atomubåtene i nord, som lenge hadde vært oppbevart i tanker, ble dumpet i Andreyeva Bay, som inneholder den største mengden brukt atombrensel i verden. Arbeidet med å sikre avfallet tok fatt relativt nylig. Det transporteres nå til et gjenvinnings-

anlegg i Mayak, sør i Uralfjellene. Men dette regnes av mange som det mest radioaktivt forurensede området i verden. Noen sikker løsning er det ikke, heller ikke for avfall fra de 35 sivile atomkraftreaktorene i Russland.

Nedbygging og sikring av avfall

I det offentlige ordskiftet om forbud mot atomvåpen er sammenhengen mellom atomvåpenproduksjonen og sivil atomkraft sjelden framme. Det samme gjelder de store problemene med farlig radioaktivt avfall fra både sivil atomenergi og atomvåpenproduksjon. Men uten avvikling av sivil atomkraft blir vi ikke kvitt atomvåpene. Anleggene må bygges ned, og løsninger på sikring av det miljø- og helseskadelige radioaktive avfallet må finnes. ■

Denne artikkelen ble publisert på radikalportal.no 12. mars 2018: <https://radikalportal.no/author/fride-eeg-henriksen/>. Den har lenker til kilder i teksten, som er fjernet i denne versjonen.

Käthe Kollwitz: The Survivors. 1923

Hva med det norske atomavfallet?

AV: FRIDE EEG-HENRIKSEN

Den 26. april, som er blitt FNs minnedag etter Tsjernobylulykken, har i flere år vært markert med seminarer i Oslo. I år var det på Litteraturhuset, og handlet om hva som skjer og er planlagt å skje med det norske atomavfallet. IKFF var arrangør i samarbeid med Nei til atomvåpen, Naturvernforbundet og Natur og ungdom. Blant de 35 deltakerne var det ikke bare folk fra de samarbeidende organisasjonene, men fra Leger mot atomvåpen og Bestemødre for fred. Dessuten stilte direktøren og en forsker fra Institutt for energiteknikk (IFE) og medarbeidere fra Nærings- og fiskeridepartementet samt fra selskapet «Nordisk sikkerhet AS».

Sektordirektør for Atomavfall og Dekommisjonering Henning Refshauge Vahr fra IFE presenterte planene for sikring av atomavfallet og for dekomisjonering (avvikling) av de norske reaktorene herunder at «Norsk nukleær dekomisjonering (NDD) – statlig organ for avvikling av nasjonale atomanlegg og håndtering av atomavfall» er opprettet. Det ble holdt i en kontekst av korte innlegg fra arrangørene, og fra SVs Lars Haltbrekken om arbeid knyttet til motstand mot atomkraft. Det kom blant annet fram at ikke noe sted i verden finnes ennå deponier (løsninger for sluttlagring) av det farligste, høyaktive og langlivede radioaktive avfallet fra atomkraft- og atomvåpenanlegg. «Ikke et gram slikt avfall er ennå deponert noe sted» sa Refshauge Vahr.

Ved de aldrende forskningsreaktorene i Halden og på Kjeller ligger det 17 tonn brukt brensel, 12 tonn må behandles for å bli stabilt nok til å kunne deponeres. Det mellom- og lavaktive avfallet kan deponeres i det kombinerte lageret og deponiet i Himdalen i Aurskog/Høland kommune. Men det høyaktive- og langlivede avfallet (brukt reaktorbrensel og noe langlivet avfall fra sykehus) byr på mye større utfordringer. Det ligger foreløpig lagret i Halden og på Kjeller. Utfordringene er at lageret for det ustabile brenselet på Kjeller er i en dårlig forfatning og må erstattes med et nytt lager, mens lagringskapasiteten i Halden må utvides med et nytt lager også her.

I utredningene som er laget om avfallsproblematik

ken knyttet til forskningsreaktorene, ligger også analyser av betydningen av mulig nedbygging. IFE er Norges neststørste forskningsinstitutt med over 600 ansatte, der en tredjedel arbeider med nukleære tema. Hvis det blir aktuelt med nedbygging, trengs en omfattende faglig omstilling. Også andre atomland, for eksempel Storbritannia, står foran/holder på med nedbygging, og det er store utfordringer, med mangel på kunnskap og teknologi. Her trengs kompetanseoppbygging, som også vil bli aktuelt ved IFE.

Blant løsningene for behandling av det ustabile avfallet Refshauge Vahr nevnte, var å sende det til Frankrike (AREVA, nytt navn ORANOs anlegg i La Hague) for repressering. Plutonium og uran beholdes der, mens restavfallet sendes tilbake til Norge som innglas-set avfall for deponering. Han la vekt på at vi i et lite land som Norge, med tross alt lite atomavfall, må basere

oss på løsninger som er kommersielt tilgjengelig og utviklet i andre land. Men anlegget for repressering av avfall fra forskningsreaktorer som er planlagt i La Hague finnes ennå ikke, og Norge har ikke noe

deponi. Blant spørsmålene som kom fram, blant annet fra IKFFs Eva Fidjestøl, var om vi kan stole på ORANO, som har et dårlig rykte. Risiko i forbindelse med transport var også et tema som ble tatt opp.

Det er store utfordringer vi står overfor når det gjelder lagring av det farligste atomavfallet. Løsningene finnes ennå ikke for alle typer av avfallet, og sannsynligvis må en, eventuelt midlertidig, velge løsninger som ikke er så gode som de burde være, med tilhørende motstand fra både eksperter og folk flest. Heller enn, som strutsen å stikke hodet i sanden, må vi kanskje svelge en del kameler, sa Refshauge Vahr. Han viste også til International Atomic Energy Agency's (IAEAs) prinsipp om at hver generasjon bør rydde opp i eget avfall og ikke overføre problemet til kommende generasjoner. Det gir også føringer for arbeidet og en handlingsplikt

Viktigheten av åpenhet og god og aktiv informasjon fra myndigheter og IFE og dialog med befolkningen om disse spørsmålene ble understreket i flere innlegg fra salen. ■

MILITÆRET: EN MILJØVERSTING

Militær aktivitet truer til sjuende og sist hele vår eksistens.

AV: INGEBORG BREINES

Militær aktivitet truer vårt klima, miljøet på jorda og til syvende og sist hele vår eksistens. Militære våpensystemer er energieffektive, forurensende og karbonutslippsintensive. Men denne klimaverstingen er som elefanten i rommet, den som tar enormt mye plass, men som det ikke blir snakket om, spesielt siden USA ikke har villet ha med krig og militarisme i de internasjonale miljøforhandlingene, i Rio, Kyoto eller Paris.

Folk er i ferd med å forstå hvor unik vår klode er. Den må tas vare på og til det trengs mer data, mer forskning og mer informasjon til allmennheten. Sikkerhetspolitikk er demokratiets sorte hull. Selv om Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI) nå legger frem forsvarssektorens miljø- og klimaregnskap årlig, og det er visse forbedringer å spore, så er dataene fortsatt ikke tilfredsstillende. Det ser verken ut til at utenlandsk militær aktivitet i Norge eller norske klima- og miljøavtrykk ute inngår i FFIs regnskap.

Tabuene rundt militær miljøpåvirkning har selvsagt innflytelse på vår måte å håndtere disse spørsmålene på. Eksempelvis, i forbindelse med komitehøringen om Stortingsmelding nr. 13 (2014-2015), «Ny utslippsforpliktelse for 2030 - en felles løsning med EU», prøvde noen fredsorganisasjoner å ta opp viktigheten av å redusere militære utslipp, minst på linje med det det sivile samfunn er pålagt, uten noen som helst reaksjon.

I høst dominerte Langtidsplanen for Forsvaret og den såkalte Bilpakken den norske politiske debatten i en lang periode, uten at det ble gjort anstrengelser for å se de to i sammenheng. Det ble diskutert hvorvidt norsk forsvar skal være primært landbasert eller knyttes enda tettere til NATOs utenfor-landet-strategi. Man drøftet ulike forslag for å få ned miljøgassutslippene ved for eksempel å kjøre elbil, redusere antall flyreiser og spise mindre kjøtt. Ingen tok opp spørsmålet om hvordan forsvarssektoren kan bidra til det grønne skiftet vi har forpliktet oss til. Ingen nevnte at et F-16 fly bruker like mye drivstoff på en time som en gjennomsnittsbilist i

Ingeborg Breines

Amerika på tre år, eller at det norske Forsvaret, ifølge FFIs egen database, i 2015 forbrukte over 85 millioner liter drivstoff, primært til militærfly og fartøy. Norge bombet Libya 588 ganger fra F-16 fly. Vi vet etterhvert noe om drapene, misæren, ødelagt infrastruktur og samfunnsmaskineri, og tusenvis av mennesker på flukt. Derimot vet vi ikke stort verken om militær ressursbruk eller forurensing i forbindelse med Libyakrigingen. Ingen har heller spurt om oljeboring i nord, også i Lofoten, Vesterålen og Senja, først og fremst er viktig for å skaffe drivstoff til militær aktivitet, ikke minst til de nye 52 F-35-flyene.

Militære aktiviteter har direkte og indirekte effekt på miljøet, på kort og lang sikt, i fredstid og ikke minst i krig. Vannmangel og forurensing av grunnvann og vannkilder er dramatisk for alt liv og er sterkt konfliktskapende. Luftforurensing, inklusive fra fluorholdige gasser som blant annet benyttes i et økende antall radarinstallasjoner, samt utstrakt militarisering av det ytre rom, kan være fatalt. Moder Jord gjøres ufruktbar og giftig. Biomangfold reduseres gjennom «asfaltifisering» og bygging av baser, militæranlegg, skyte- og øvingsfelt, våpen- og ammunisjonsproduksjon, testområder, legging av landminer, bruk av klasebomber og andre eksplosiver, bruk av kjemikalier og forflytting av folk. Både den sivile og militære atomindustriens ødeleggelse av økosystemet er potensielt enorm. Ved store eksplosjoner risikerer man en atomvinter hvor atomskyene blokkerer for solskinn og gjør jorda øde.

Helsemessige konsekvenser

De helsemessige konsekvensene av militær industri, militær aktivitet og krig har ikke i tilstrekkelig grad verdens oppmerksomhet. Både Verdens Helseorganisasjon og det internasjonale atomenergibyrået må mer på banen i disse spørsmålene. Hvor mye har misdannelser

og sykdommer som kreft sin bakgrunn i militær aktivitet? Kloden, som hjem for alt liv vi vet om, trenger akutt omsorg. Klima- og miljøutfordringene må snarest defineres som en felles, global trussel mot menneskeheten. Kanskje kan også Forsvarets menneskelige og økonomiske ressurser konverteres og settes inn i dette arbeidet som vi må kunne kalle for reelle forsvarsutfordringer?

Økonomiske kostnader

Militærets ressursbruk til opprustning og krigføring fratar det globale samfunn midler som sårt trengs til klima- og miljøtiltak og til overlevelse. Dette til tross for at FN-paktens paragraf 26 slår fast at man ikke må ta ressurser fra økonomisk og sosial utvikling til militære formål.

Verden bruker, ifølge SIPRI og i offisielle tall, ca. 1.7 billioner dollar til militære formål pr. år – hvilket tilsvarer ca. 615

regulære FN-budsjett. 10 prosent av disse midlene er det som trengs for å kunne realisere de to svært viktige beslutningene som ble gjort i FN i 2015: Handlingsplanen for Utvikling (2016-2030) med sine 17 bærekraftsmål og Klimaavtalen i Paris. De 100 milliardene dollar pr. år som Det grønne klimafondet ber om er mindre enn 1 prosent av militærbudsjettet. Hvordan skal FN kunne gjøre jobben sin så lenge vi prioriterer å bruke våre ressurser til å forberede krig heller enn å bygge fred?

Militærindustrien

Militærindustriens miljøkostnader er særdeles dårlig dokumentert. Vi trenger full oversikt over mineral-, energi- og øvrig ressursbruk til produksjon, testing, lagring og transport av våpen og ammunisjon. 5.000 mennesker er ifølge forsvarsministeren involvert i militærindustrien, og Regjeringen ønsker å videreutvikle den. Det rike Norge er høyt på lista over verdens våpeneksportører. Vi konkurrerer med USA om å være størst pr. capita. Militærindustrien og de som tjener på våpenproduksjon og våpensalg, legalt og illegalt, i begge ender av prosessen, ønsker selvsagt ingen innsikt og innblanding i sin lukrative business.

Arbeidslivet kan deles inn i tre ulike kategorier: nyttige jobber, tapelige jobber og farlige jobber. Ett mål må være å redusere både unyttig og farlig produksjon og forbruk i den hensikt å få kapasitet til å gjøre de

nødvendige, nyttige og kreative jobbene. Militærindustrien er klart i kategorien farlige jobber p.g.a. de ressurser som forbrukes og de produkt som lages. Det trengs et unisont norsk Nei til krigsindustrien, subsidiene må fjernes og industrien konverteres til bærekraftig sivil og miljørettet produksjon! Deler av fagbevegelsen er på lag. Lederen for ITUC Europa, sa det så enkelt og så brutalt: Det finnes ingen jobber på en øde planet.

Ingen trenger å være redd for å bli arbeidsløs selv

Et F-16 fly bruker like mye drivstoff på en time som en gjennomsnittsbilist i Amerika på tre år.

Illustrasjon: Shutterstock.com

om militærindustrien reduseres og omlegges. Ifølge nye undersøkelser er en gjennomsnittlig jobb i militærindustrien 2-3 ganger dyrere enn i det sivile (jfr. f.eks. Pollin/Garret-Peltier, University of Massachusetts), og både Norge og verden er full av uløste oppgaver. Dessuten fordres det kloke hoder og mye arbeid i mange tiår fremover for å bli kvitt eksisterende våpen og rense opp i giftig og farlig avfall. Hjernekapasiteten som er bundet opp i militærindustrien kan med fordel brukes til å løse sivile oppgaver, ikke minst å utvikle de alternative energikildene vi må få på plass for rett og slett å sikre vår overlevelse. Og er det ikke på tide at våre vitenskapsfolk tas i ed slik legene gjør i sin hippokratiske ed: Do no harm/ Ikke gjør skade?

Hva er de reelle truslene?

Det haster med å få til en debatt om hva som er de reelle truslene mot vår sikkerhet – hva som gjør oss trygge. Hva er det som sikrer gode bo- og levevilkår i byen og på den ytterste ø, at maten vi spiser og gir til våre barn og barnebarn er sunn, at vannet og havet og lufta og jorda ikke blir forurenset, farlig og uproduktiv?

Norge har tradisjonelt forstått at vår sikkerhet er avhengig av at vi sees som et fredelig og vennligsinnet land

og er en del av et sterkt FN. Norge var også foregangsland når det gjaldt utvikling av begrepet menneskelig sikkerhet (Lysøen-erklæringen av 1998). Blant de store truslene mot menneskelig sikkerhet er ødeleggelse av det fysiske miljø. Forskerne diskuterer hvor the tipping point er, eller the point of no return. Kanskje har vi ikke forstått alvoret siden vi er del av en vanvittig rustnings-spiral, giret opp av et økende spenningsnivå og NATOs påbud om en øking av militærbudsjettene til to prosent av BNP. Men krig er uakseptabelt som problem- og konfliktløser. Krig er død, ødeleggelse, misære, destabilisering og flukt. Krig er gammeldags, og bør på historiens skraphaug. I stedet må vi tenke radikalt nytt både når det gjelder produksjon og forbruk. Hvordan ønsker vi å bruke verdens ressurser? Hva slags Norge og hva slags verden vil vi være en del av? Det ser ut til at det er best at vi tenker oss om ganske så fort. ■

*Ingeborg Breines er tidligere co-president for
International Peace Bureau (IPB).*

Artikkelen stod på trykk i Ny Tid april 2017.

Ordførere for fred: Strategi for en atomvåpenfri verden

AV: TONE RAVNAAS

Sandnes kommune slutter seg til Ordførere for Fred, en verdensomspennende strategi for bevisstgjøring, tilslutning og forankring av atomvåpenforbud og atomnedrustning på kommunenivå.

Ordfører i Sandnes Stanley Wirak tilsluttet seg Ordførere for Fred i bystyremøtet 12.03.2018. Oppfordringen kom fra IKFF avd. Sandnes' medlem Heidi Bjerga. Hun er et høyst engasjert medlem av IKFF og SV-representant i bystyret i Sandnes. Hun bidro også til vellykket gjenoppliving av Sandnes 8. marsarrangement 2018 for 2. år på rad - etter 25 års dvale.

Bakgrunn

I august 1945 ble byene Hiroshima og Nagasaki ødelagt av atombomber, og flere hundretusen menneskeliv ble ødelagt. I dag, mer enn sytti år etter krigen, lider fortsatt tusenvis av innbyggere av de ødeleggende ettervirkningene av bombene og strålingen.

I juni 1982, på FNs spesialsesjon om nedrustning, foreslo ordfører Takeshi Araki av Hiroshima å etablere Mayors for Peace - Ordførere for fred, et nytt program

for å fremme solidaritet og samle byer for å arbeide mot anskaffelse av atomvåpen. Ordføreren i Hiroshima sitt fredsinitiativ har til nå (per 1. februar 2018) samlet 7 642 kommuner og byer fra 163 land. I Norge har så langt 101 kommuner og fylkeskommuner sluttet seg til.

Målet er å hindre en gjentakelse av tragedien som rammet byene Hiroshima og Nagasaki, og oppfordre til at atomvåpen avskaffes.

Det var bare ett tre midt i sentrum av Hiroshima som overlevde atombomben. I fjor plantet ordføreren i Halden et tre med stor symbolverdi. Det var et fredstre som symboliserer byens støtte til Ordførere for fred sitt arbeid for å avskaffe atomvåpen.

Ordførernettverket har fokus blant annet på å avskaffe atomvåpen, og arbeide for å bekjempe fattigdom, sult og brudd på menneskerettigheter. Ordførere for fred ble registrert som en NGO med Special Consultative Status i FNs økonomiske og sosiale råd mai 1991.

Tone Ravnaas er medlem av Sandnes IKFF

Fra innsiden av den norske ammunisjonsindustrien

BOKMELDING

Dag Hoel:

Fred er ei det beste

Fra innsiden av den norske ammunisjonsindustrien

Oslo: Spartacus 2017

260 sider

Som fredsarbeider i mange år har et sentralt spørsmål for meg vært våpenproduksjon som hjørnesteinsfabrikker. Det er ikke bare å legge ned en fabrikk som vi ikke liker, når folk i lokalsamfunnet er avhengige av levebrødet sitt.

Fred er ei det beste har Dag Hoel kalt boka si. En treffende tittel når han forteller om Raufoss Ammunisjonsfabrikk, i dag kalt for Nammo, som lever av krig ute i verden. Det gjelder ikke bare for fabrikkene, men også for hele lokalsamfunnet. Direktøren har vært den store patriarken og sørget for lokalsamfunnets ve og vel. Ikke bare har fabrikkene gitt arbeid til befolkningen og dermed brød på bordet, men også bidratt med støtte til ulike aktiviteter som fotballbane, svømmebasseng, kulturhus og kulturtilbud. Raufoss/Nammo er en hjørnesteinsfabrikk i ordets rette forstand. Som gjenytelse skulle befolkningen være lojal overfor fabrikkene, og ikke

stille spørsmål til produksjonen. Dette har vært en stillende avtale.

Opprinnelig var fabrikkene en fyrstikkfabrikk, Rødfos Tændstikkfabrikk. Fyrstikkproduksjonen gikk dårlig. Dette var opptakten til frigjøringen i 1905, ei tid med stor frihetstrang. Norge hadde behov for å bygge opp eget militært forsvar med egen våpenleveranse. Dermed oppsto Rødfos Patronfabrikk, som ble kjøpt opp av staten i 1896.

Fabrikkene har hatt sine oppgangs- og nedturer, fulgt av kriger og ikke-kriger, og av ulike ideologier. Hoel tar oss med gjennom alle skiftningene. Noen direktører har benyttet anledningen til å utvikle nye typer våpen, for så å inngå kontrakter med land langt unna. Det ble avisoppslag og Stortinget reagerte. For første gang ble det vedtatt retningslinjer for eksport av våpen. Det innebar at våpen til land i krig eller borgerkrig var forbudt og

Fra bokomslaget.

Dag Hoel

forts. fra s. 23.

kunne bare eksportere til land med legale regjeringer (vedtatt i 1935). Det ble forsøkt med sivil produksjon, men det gikk ikke så godt.

Etter andre verdenskrig kom den kalde krigen, ypperlig atmosfære for salg av våpen, inntil NATO fant ut at de ville satse på atomvåpen. Fabrikken forsøkte seg på salg til tvilsomme regimer. Så fulgte avisoppslag, debatter i Stortinget, nye regler for salg. Det skulle skilles mellom kommersiell eksport som skulle behandles strengt, og sikkerhetspolitisk eksport som gikk til NATO-land og var unndratt etiske vurderinger (vedtatt i 1959). Etter hvert fant NATO ut at det måtte satses på flere typer våpen. Raufoss, nå Nammo, fikk delkontrakter, og klarte å få til en del sivil produksjon, det vil si produksjon som gikk både til det sivile og det militære. Nammo utviklet seg til et høyteknologisk senter for militær teknologi og ble et multinasjonalt konsern med avdelinger i hele verden.

Slik er situasjonen i dag, bortsett fra at tidligere retningslinjer om restriksjoner for salg til krigførende land ikke synes å gjelde lenger. Daværende utenriksminister Børge Brende sa i Stortinget i 2016 etter en høring, at norske bedrifter konkurrerer med bedrifter fra andre land under de samme vilkårene. Regjeringens mål er å legge til rette for mest mulig langsiktighet og forutsigbarhet innen rammen av et strengt og robust regelverk (side 230 i boka). I 2018 går Stortinget fortsatt inn for ikke å stanse våpenleveransene til den Saudi-ledede koalisjonen i Jemen (*Klassekampen* 19/1-2018). Det er heller ikke så enkelt når en satser på delleveranser og ikke vet hvem sluttbrukeren er. I tillegg er statsbedriften privatisert, børsnotert og det stilles krav til inntjening. Da kan en ikke være så nøye på om Raufoss-våpen dreper sivile i Afghanistan eller Jemen.

Hoel skriver levende om fabrikkens historie, samtidig som han beskriver utviklingen i Raufoss-samfunnet og tausheten som preger dette. Det var ingen enkel sak å vokse opp som atommotstander og antimilitarist.

Fred er ei det beste har mange perspektiver. Den handler om Raufoss våpenfabrikk, og fabrikken som hjørnesteinen i Raufoss-samfunnet gjennom historien. Det er også en sjølbibliografi om Dag Hoel som raufossing. I tillegg synes det å være en debattbok om krig og våpenproduksjon i sin alminnelighet, og USAs og NATOs invasjon og bombeangrep. Hoel benytter anledningen til å skrive om alle Vestens lite heldige aktiviteter etter murens fall, dessuten om alle invasjonene og krigføringene i Midt-Østen. Det er antakelig for å gi beretningen en helhet, men jeg synes at dette mangfoldet er unødvendig.

Hoel skriver i starten at han er ute etter sannheten. Hvilken sannhet? Fra fabrikken får han ikke svar på spørsmål som «Hvordan kan vi tro på arbeid for fred, når vi lever av krig?» og «Hvor kommer forestillingen om at våre våpen fremmer fred?» Svarene finner han ved å tenke sjøl og etter mange intervjuer av raufossinger, offentlige dokumenter og annen informasjon.

Jeg vil anbefale boka på det sterkeste. Den gir et godt innblikk i rustningsindustriens historie i Norge og denne industriens rolle i dagens konfliktfulle verden. Men den gir ingen svar på spørsmålet mitt. Som fredsarbeidere, hva gjør vi med våpenprodusenter som en integrert del av lokalsamfunnet? På et åpent møte om boka i IKFFs regi svarer Hoel at fabrikken aldri har vært innrettet for sivil produksjon, og at det ville ha krevd for store omstillinger. ■

- Ellen Elster

Møte om norsk atomberedskap

Kvinnens frivillige beredskap (KFB) inviterte 16. april til Totalforsvarskonferansen 2018, «Atomberedskap» på Litteraturhuset i Oslo. Ledere, fagfolk og rådgivere innen alle etater som er involvert i norsk atomberedskap var tilstede.

Statens Strålevern stilte med Direktør Ole Harbitz og beredskapssjef Astrid Liland. Begge la vekt på at risikoen for en atomulykke som rammer Norge har økt de siste årene på grunn av alle de gamle reaktorene i landene rundt oss og en økning av atomtransporter langs kysten vår. Men vi er mye bedre forberedt i dag enn da Tsjernobylulykken skjedde for 32 år siden.

Senterleder Espen Rostrup Nakstad fra Nasjonal behandlingstjeneste for CBRNE-medisin snakket om

forebygging og behandling av mennesker som har blitt utsatt for ioniserende stråling eller kjemiske og biologiske giftstoffer, og seniorrådgiver fra Mattilsynet gjorde greie for kontrollen med mat og drikke. Sjef for sivilforsvaret Arnstein Pedersen og oberstløytnant Bjørn Robert Dahl fra Forsvaret snakket om sine roller i atomberedskapen. Det er godt å vite at alle disse fagfolkene samarbeider og gjør det de kan for å bygge en god beredskap. Vi på vår side fortsetter kampen mot både atomvåpen og atomkraft. Vi argumenterer for nedbygging av gamle reaktorer, også de to norske, og trygg lagring av alt atomavfall.

Eva Fidjestøl

Russerhets og krigshissing - hvorfor?

AV: ELISABETH L'ORANGE FURST

Som nyhetskonsument, men også som østeuropafor-
sker, er jeg for tiden vitne til noe som vekker manges
bekymring: En pågående, stadig akselererende fiendt-
lighet overfor Russland. Den foregår ikke minst i me-
diene, men også blant politikere både her hjemme og
utenlands. Hets og hat har det med å provosere og tirre
en motstander slik at en allerede spent situasjon kom-
mer ut av kontroll.

I det siste ser Russland ut til å få skylden for det
meste av alt galt som skjer. I en amerikansk dokumentar
som ble vist på NRKs utenriksprogram *Urix* ble Putin
entydig fremstilt som en hevntørstig, ondsinnet og far-
lig mann. Det er på linje med oppfatninger også i euro-
peiske land. Det hevdes å være Putins skyld at Trump
ble valgt til president, russisk datateknologi ble brukt
for å påvirke velgerne. Mye energi har blitt brukt for å
bevise slike påstander. Men det som nylig ble avslørt var
at Facebook hadde medvirket til dette, sammen med det
britiske selskapet Cambridge Analytica. Vi hørte ingen
unnskyldninger for ankla-
gene mot Russland.

Da Putin ble gjenvalgt,
og Trump gratulerte ham,
ble sistnevnte kritisert for
dette i skarpe ordelag av
både demokrater og re-
publikanere. At Trump
også hadde sagt seg enig
med Putin i å ville satse på
nedrustning fremover ble
lite kommentert. Også Erna Solberg fikk kritikk da hun
gratulerte Putin. Men er ikke dette vanlig høflighet mel-
lom statsoverhoder?

Mest påfallende var det kanskje da statsminister
Theresa May kom lynraskt på banen med harde be-
skyldninger, støttet av sin utenriksminister, om at Putin
personlig sto bak et drapsforsøk med nervegass på en
tidligere russisk spion og hans datter i England. Harde
straffereaksjoner ble raskt igangsatt uten å følge noen
som helst rettsprinsipper. De fikk støtte «i solidaritet»
fra en rekke av sine «allierte». Er det slik at det er greit å
ha en syndebygg å samles mot, oss mot dem, den gamle
kalde krigsfienden? Er det særlig slik i en konfliktfylt si-
tuasjon med en upopulær Brexit? Men Russland er ikke
lenger det gamle Sovjet. Det dreier seg ikke lenger om
kommunisme. Men Putin ønsker herredømme over den

Elisabeth L'Orange
Furst

gamle Sovjetblokken. Han er auto-
ritær. Det kan vi jo mislike, men er
det verdt å hisse til krig for?

Kanskje dreier det seg om våre
egne ryggmargsreflekser, gammel
vanetenkning? Kanskje er vi litt
skuffet her i vest, over at det ikke
gikk som vi håpet etter Sovjetu-
nionens fall? Øst-Europa ble ikke
som oss. NATO famlet litt etter at Sovjetunionen for-
svant. Men så ble nye operasjoner satt i gang, blant annet
i form av sjarmoffensiver nettopp østover. Her slo EU
snart også følge.

Om det er fred vi ønsker, må vi ikke da prøve å for-
stå hvordan de(n) andre tenker, sette oss inn i hvordan
verden ser ut for dem, de fremmede for oss? Kan vi ikke
akseptere at de har andre tenkemåter og verdier enn oss?
Dette skriver jeg på bakgrunn av et antropologisk feltar-
beid i postsovjetiske Moldova. Observasjoner i hver-

dagslivet, samtaler om
livshistorier, økonomi og
politikk gjorde at jeg lærte
mye om livet i Øst-Euro-
pa som var helt anner-
ledes enn det jeg hadde
blitt opplært til å tro.¹

På bakgrunn av disse
erfaringene tror jeg ikke
at Putin eller russiske
myndigheter er interes-

sert i å invadere land i Vesten. Men slik jeg lærte å se
verden med deres øyne, har de lenge, etter murens fall,
følt seg truet av det de opplever som et ekspanderende
Vesten. Det er et faktum at NATO og EU har trengt seg
inn i de tradisjonelt russiskorienterte nærområder, blant
annet med støtte til opprørskrefter i land som Georgia
og Ukraina. Det gjorde de angivelig fordi de mente å
komme i det godes ærende, med frihet og demokrati.
Men slik oppfattet ikke nødvendigvis folk det der. Med
på lasset kom en neoliberal kapitalisme, et fremmed
økonomisk system, og store lån med strenge betingelser.
I Moldova observerte jeg hvordan en påtvinget nedbyg-
ging av statlig virksomhet og omfattende privatisering
førte til sosial og økonomisk elendighet. Moldova ble til
Europas fattigste land. Jeg opplevde den moldovske far-
gerevolusjonen på nært hold, og så hvordan landet ble

forts. fra s. 25.

splittet i harde konflikter mellom østlig (russisk) og vestlig (EU) orientering. Siden den gang har den politiske utvikling vist at omtrent halvparten av moldoverne fortsatt ønsker tilhørighet til den russiske sfæren, ikke minst utfra språk og identitet.

Det nylige drapsforsøket med nervegass på den russiske eks-spionen og hans datter i England og påstanden om at Putin personlig sto bak, fikk meg til å reflektere over noe som en av mine hovedinformanter fortalte. En av bekymringene hennes var hva som ville skje med alt det krigsmateriell som tilhørte Sovjetunionen, men som etter sammenbruddet falt utenfor Russlands grenser, blant annet i Moldova. Underforstått, her ble det ikke lenger passet så nøye på, det kunne lett komme på avveie.

Derfor kunne jeg nikke gjenkjennende, men ikke mindre bekymret, da *Aftenposten* 7. april brakte nyheten om at en russisk kjemiker som hadde bidratt til å utvikle den aktuelle nervegassen novosjok i sovjettiden, innrømmet å ha solgt stoffet på svartebørs for å spe på sin elendige økonomi etter Sovjet. Dette er helt på linje med det jeg selv observerte på gatene i Moldovas hovedstad, Chisinau. Mangelen på penger til regninger som bare vokste i den nye fattigdommen, fikk dem til å sette

seg langs fortauene og prøve å selge alt de måtte ha av verdisaker. Hva visste man i vesten om slike tilstander? Media synes ikke å bry seg om kunnskap om «de andre». Media synes helst å bekrefte egne forståelser, det som stemmer med utbredte antakelser hjemme hos oss. Det som bekrefter oss.

Om det faktisk er fred vi ønsker, kan vi ikke bare dure i vei med våre egne perspektiver. Vi må prøve å sette oss inn i hvordan verden ser ut for andre enn oss selv og akseptere at andre kan ha andre tenkemåter og verdier enn oss. Hva kommer egentlig ut av å sette hardt mot hardt, slik NATO-allierte nå gjør med straffeaksjoner og opprustning som «avskrekking»? Da er vi i hvert fall tilbake til den kalde krigens terror med forestillinger om maktbalanse. Balansen synes å vippe i en tid der presidenter og statsledere fremstår som lite veloverveide i sine raske utspill, verbalt, i nye sosiale medier, men i økende grad også med farlige handlinger. ■

FOTNOTER

1. Elisabeth L'orange Fürst: *Hva skal vi med frihet? Fortellinger fra Moldova før, under og etter Sovjetunionen*. Abstract Forlag, Oslo 2009.

Nytt fra WILPF-internasjonalt

WILPF vokser: Det nyeste tillegget til familien er WILPF-Kenya National Group. Republikken Kenya i Øst-Afrika har mer enn 40 millioner innbyggere. Landet er politisk ustabilt, og brudd på menneskerettighetene rammer kvinnene mest. Medlemmene i WILPF-Kenya kommer fra forskjellige bakgrunner og mange har vært aktive i menneskerettighetsarbeid før de ble med i WILPF.

Medlemmer fra WILPFs europeiske seksjoner møttes i Brussel fra 6. til 9. april 2018 for å diskutere situasjonen i Colombia. Den 9. april overrakte de et dokument til Det europeiske parlamentet på vegne av medlemmer i WILPF fra Tyskland, Spania, Danmark, Italia, Storbritannia, Norge, Finland, Sveits, Sverige, Nederland og Frankrike. I dokumentet uttrykker kvinnene bekymring over den langsomme implementeringen av fredsavtalen for Colombia. De peker også på det store antallet menneskerettsforkjempere som er drept og at det trengs sterkere mekanismer for å bekjempe korrupsjon og kriminalitet i de mest utsatte regionene i Colombia. Kvinnene fra WILPF ba medlemmene i Europaparlamentet om å uttrykke sin alvorlige bekymring overfor regjeringen i Colombia og overfor det internasjonale samfunnet.

WILPFs nedrustningsprosjekt, Reaching Critical Will, fulgte NPT-forhandlingene i Genève, som fant sted fra 23. april til 4. mai 2018, med daglige referat og regelmessige nyhetsbrev. Dette var første gang delegatene fra NPT møtte hverandre etter at den nye avtalen om forbud mot atomvåpen ble vedtatt i FN i juli 2017. Diskusjonene i Genève var veldig mannsdominerte både når det gjaldt delegater og taletid.

Dette året feiret WILPF 103 år med å fremme fredsarbeid. Vår internasjonale president, Kozue Akiyoshi minner våre medlemmer og publikum på den lange historien med global solidaritet mellom feminist-fredsbyggere. WILPF ble grunnlagt i Haag i 1915 der mange tusen kvinner fra mange land samlet seg for å stoppe krigen og fordømme patriarkatet og militarismen. I en tid med krig og opprustning er det en lettelse å finne en kanal der en kan arbeide for fred. 2018 har vært et turbulent år med vold og konflikter og økt sannsynlighet for bruk av atomvåpen. Å fortsette arbeidet for fred gir likevel mening og binder oss sammen i en global solidaritet som har vært kjernen i WILPFs suksess.

Les mer på: wilpf.org og reachingcriticalwill.org

WOMEN'S POWER TO STOP WAR

a global movement of WILPF

LOKALAVDELINGER OG KONTAKTER

Bergen

Aase Møller-Hansen
E-post:
Aasemh04@yahoo.com

Troms

Anne M. Hjort-Larsen
E-post:
hjort-la@online.no

Oslo og omland

Eva Fidjestøl
E-post:
esofidje@online.no

Florø

Grete Belinda Solberg Barton
E-post:
gre-be@online.no

Stavanger

Hanne Kjersti Knutsen
E-post:
hanne-18@outlook.com

IKFFs kontor

Fredshuset
Møllergata 12, 4. etg.
0179 Oslo

Hedmark/Oppland

Eli Hammer Eide
E-post:
elihammereide@gmail.com

Sandnes

Wivi Sigmundsen
E-post:
wivsig@gmail.com

Epost IKFF:
ikff@ikff.no
Hjemmeside:
www.ikff.no

Jeg vil bli medlem av Internasjonal kvinneliga for fred og frihet

Kontingent A, kr. 500

Kontingent B, kr. 300

Kontingent C, kr. 200

IKFF
Fredshuset
Møllergata 12
0179 Oslo

Navn:

Adresse:

E-post:

B

Postabonnement

Returadresse:

IKFF

Fredshuset

Møllergata 12

0179 Oslo

STOPP **TRIDENT JUNCTURE 18**

NATOs krigsøvelse i Midt-Norge

15. oktober - 7. november 2018